

UDK 005.3:657.3

PREGLEDNI RAD

DOI: 10.7251/FIN1804003M

Vladimir Stanimirović*

Dragan Janjić**

Mladen Gajić***

Ciljevi i pretpostavke bilansiranja nematerijalne imovine

The goals and presumptions of balancing intangible assets

Rezime

Savremeni ekonomski teoretičari zastupaju ideju o novoj fazi u razvoju privrednih sistema visokorazvijenih zemalja u kojima će, uz proizvodnju i trgovinu materijalnim dobrima i klasičnim uslugama, najznačajniji rast imati područje trgovine idejama i izumima, pod uslovom da se uspostavi pouzdan pravni okvir koji će to omogućiti. Sa aspekta bilansiranja i računovodstvenog tretmana, pouzdan pravni osnov predstavljaju međunarodni računovodstveni standardi i međunarodni standardi finansijskog izvještavanja, kojima se propisuje računovodstveni tretman nematerijalne imovine.

Međunarodnim računovodstvenim standardom 38 – Nematerijalna imovina, propisuje se računovodstveni tretman nematerijalne imovine kojom se nisu posebno bavili drugi računovodstveni standardi. Ovim standardom se zahtijeva priznavanje nematerijalne imovine ako i samo ako su zadovoljeni određeni kriterijumi. Standardom se definiše način odmjeravanja knjigovodstvene vrijednosti nematerijalne imovine i zahtijevaju se određena objelodanjivanja. Pored standarda, računovodstveni tretman nematerijalne imovine propisuje se i zakonskim i podzakonskim aktima, a koji su detaljno obrazloženi u ovom pristupnom radu.

Ključne riječi: nematerijalna imovina, bilansiranje, priznavanje, odmjeravanje, objavljivanje, procjena, obezvređenje.

Abstract

Modern economic theorists argue that there will be a new phase in the development of economic system of highly developed countries in which, along with production and trade of tangible assets and classic services, the most significant growth will occur in the trade of intangible assets, ideas and patents, provided that there is a reliable legal system that will enable it. Balancing and accounting treatment rely on dependable international accountancy standards and international standards of financial reporting that regulate accounting treatment of intangible assets.

The International Accountancy Standard 38 – Intangible Assets establishes the accounting treatment of intangible assets that has not been dealt with other accounting standards. The standard requires recognition of intangible assets if, and only if certain criteria are met. The standard also specifies how to measure the carrying amount of an intangible asset and requires certain disclosures. Apart from this standard, there are also some other laws and bylaws that regulate accounting treatment of intangible assets, which have been thoroughly discussed in this admission paper.

Keywords: intangible assets, balancing, recognition, measurement, disclosure, evaluation, impairment.

* Doktorand na Ekonomskom fakultetu u Banjaluci, e-mail: vladimir@stanimirovic.com

** Doktorand na Ekonomskom fakultetu u Banjaluci, e-mail: janjicd@ymail.com

*** Doktorand na Ekonomskom fakultetu u Banjaluci, e-mail: mladenRgajic@gmail.com

UVOD

Jednom od najadekvatnijih definicija nematerijalne imovine smatra se definicija navedena u Međunarodnom računovodstvenom standardu 38 – Nematerijalna imovina, prema kojoj nematerijalna imovina predstavlja nemonetarnu imovinu bez fizičke suštine koja se može identifikovati. Nematerijalnu (nemonetarnu) imovinu čine resursi koji nisu fizički opipljivi, kao što su: naučno i tehničko znanje, projektovanje i implementacija novih procesa, licence, intelektualna svojina, tržišno znanje i trgovačke marke (uključujući zaštitne znakove i izdavačke naslove). Uobičajeni primjeri nematerijalne imovine su kompjuterski softver, patenti, autorska prava, igrani filmovi, liste kupaca, hipotekarno-uslužna prava, dozvole za ribolov, uvozne kvote, franšize, odnosi prema kupcima ili dobavljačima, lojalnost kupaca, udio na tržištu i marketinška prava. Pojava masovne dematerijalizacije različitih oblika imovine, poput intelektualne svojine iz oblasti tehničkih, prirodnih i društvenih nauka (grafika i grafički dizajn, muzika, film, književnost, naučna djela), a koja su se ranije „proizvodila“ isključivo u materijalnoj formi, predstavljaju veliki izazov za računovođe i računovodstvenu praksu, koja zajedno sa računovodstvenom teorijom treba da pronađe najadekvatniji način računovodstvenog tretmana prethodno navedenih oblika nematerijalne imovine. Problem istraživanja, odnosno pitanja na koja se kroz ovaj rad pokušalo ukazati odnose se na računovodstvene politike koje se mogu primijeniti za potrebe priznavanja i vrednovanja različitih oblika nematerijalne imovine u finansijskim izvještajima. Istraživanjem sličnosti i razlika u primjeni računovodstvenih politika koje se odnose na nematerijalnu imovinu, ukazalo se na specifičnosti u pogledu izbora računovodstvenih politika u različitim situacijama i okolnostima.

U cilju istraživanja izvršeni su prikupljanje, obrada, analiza i sintetizovanje informacija, što je podrazumijevalo proučavanje domaće i strane literature, zakonske i profesionalne regulative, pregledanje tematskih članaka i internet izvora koji obrađuju računovodstveni tretman nematerijalne imovine. Na osnovu obrade i analize informacija, dobijena je jasna slika o računovodstvenim politikama koje su dopuštene prema međunarodnim računovodstvenim standardima, međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja i profesionalnom regulativom (zakonski, podzakonski i interni akti).

1. METODE

Istraživanje je obavljeno upotrebom naučne metodologije, u okviru koje su korišćene sljedeće metode:

- analiza i sinteza (prilikom identifikovanja korisnika finansijskih izvještaja preduzeća i njihovih informacionih potreba);
- apstrakcija (prilikom opisa pretpostavki, pravila i načina evidentiranja nematerijalne imovine);
- komparacija (prilikom upoređivanja zakonskih, podzakonskih, profesionalnih, računovodstvenih i revizorskih standarda i propisa); i
- modeliranje (prilikom prikazivanja računovodstvenog tretmana za različite poslovne promjene).

Za potrebe istraživanja pristupilo se prikupljanju, obradi, analizi, sintetizovanju i prezentaciji informacija. Paralelno sa realizacijom navedenih postupaka, izvršeno je konsultovanje sa autorima iz

oblasti računovodstva, a sve u cilju utvrđivanja određenih oblasti koje je potrebno detaljno proučiti.

2. PREGLED LITERATURE

2.1. Pretpostavke za priznavanje i klasifikaciju nematerijalne imovine

Međunarodnim računovodstvenim standardom (u nastavku teksta: MRS) 1 – Prezentacija finansijskih izvještaja, definisano je da bi preduzeće,¹ u svom bilansu stanja,² kao odvojeno klasifikovane pozicije, trebalo da prikaže tekuća (obrotna) i stalna (dugoročna) sredstva. U skladu sa MRS 1, sredstvo treba klasifikovati (i prikazati) kao stalno ako ispunjava jedan od sljedećih kriterijuma:

- ako se ne očekuje da će biti realizovano u toku normalnog poslovnog ciklusa pravnog lica,
- ako se ne drži prvenstveno u cilju trgovanja,
- ako se ne očekuje da će biti realizovano u okviru dvanaest mjeseci nakon dana bilansiranja, ili
- ako se radi o gotovini ili ekvivalentima gotovine čija je potreba za izmirenje obaveza ograničena u periodu od najmanje dvanaest mjeseci nakon datuma bilansa stanja.

Materijalno ili nematerijalno sredstvo (imovina), kao element finansijskih izvještaja (bilansa stanja), priznaje se ukoliko zadovoljava:³

- definiciju sredstva, koja podrazumijeva da postoji mogućnost identifikacije sredstva, da je sredstvo rezultat prošlih događaja, da je sredstvo kontrolisano od strane preduzeća i da se korišćenjem sredstva očekuje priliv budućih ekonomskih koristi; i
- kriterijume za priznavanje, koji podrazumijevaju vjerovatnoću da će buduće ekonomske koristi priticati u preduzeće po osnovu upotrebe sredstva i da sredstvo ima cijenu ili vrijednost koja se može pouzdano izmjeriti.

Sa aspekta nematerijalne imovine, koja je predmet ovog istraživanja, ispunjavanje uslova o mogućnosti identifikacije neophodno je da bi se imovina mogla razlikovati od goodwilla. Imovina se može identifikovati ako je (Vujičić, 2014):

- odvojiva, odnosno kada se može odvojiti ili odijeliti od preduzeća i prodati, prenijeti, licencirati, iznajmiti ili razmijeniti, pojedinačno ili zajedno sa povezanim ugovorom, prepoznatljivom imovinom ili obavezom, bez obzira na to da li preduzeće ima namjeru da to uradi; ili
- nastala po osnovu ugovornih ili drugih zakonskih prava, bez obzira na to da li su ta prava prenosiva ili odvojiva od preduzeća ili od drugih prava i obaveza.

Kontrola nad sredstvom predstavlja sposobnost preduzeća da stekne buduće ekonomske koristi koje proizlaze iz sredstva i da ograniči pristup drugim preduzećima tim koristima. Ekonomske koristi podrazumijevaju koristi u obliku prihoda od prodaje proizvoda ili usluge, smanjenje troškova, ili druge koristi od imovine koju preduzeće koristi (MRS 38, paragraf 17). Vjerovatnoća priliva budućih ekonomskih koristi procjenjuje se rasuđivanjem preduzeća na osnovu razumnih prihvatljivih pretpostavki i raspoloživih dokaza

¹ Za potrebe rada primijenjen je pojam preduzeće, dok se u profesionalnoj regulativi mogu pronaći i termini: entitet, (pravno) lice, subjekat, privredno društvo i drugi, a sve u zavisnosti od oblasti istraživanja i načina regulisanja.

² Bilans stanja ili izvještaj o finansijskom položaju.

³ Prema Konceptualnom okviru za finansijsko izvještavanje (paragraf 4.37), priznavanje je proces obuhvatanja u bilansu stanja ili bilansu uspjeha stavke koja ispunjava definiciju nekog elementa i zadovoljava kriterijume priznavanja.

1. INTRODUCTION

One of the most adequate definitions of intangible assets is the one stated in International Accountancy Standard 38 – Intangible Assets which defines intangible assets as identifiable non-monetary assets without physical substance. Intangible assets are resources that are not physical in nature like scientific and technical knowledge, design and implementation of new processes, licences, intellectual property, market knowledge and trade mark (including brand names and publishing titles). Common examples of items encompassed by these broad headings are computer softwares, patents, intellectual property, motion picture films, customer list, mortgage servicing rights, fishing licenses, import quotas, customer and supplier relationship, franchise agreements, customer loyalty, market share and marketing rights. A massive increase in dematerialisation of different types of assets like intellectual property in technical and human sciences (graphics and graphic design, music, film literature, scientific papers) which have been previously „produced“ exclusively in a material form represents a huge challenge for accountants and accounting practice, which combined with accounting theory, should provide the most adequate ways of accounting treatment of the aforementioned types of intangible assets. The questions that have been raised in this paper refer to accounting policies that may apply to recognition and evaluation of different types of intangible assets in financial statements. Analysing similarities and dissimilarities in accounting policies we pointed to the specific qualities of different accounting policies in different circumstances.

For the purpose of this paper, we have gathered, processed and synthesised relevant data, consulted reference books, law and regulations governing accountancy, and checked scientific articles and internet sites that deal with this issue. Data analysis helped us create a clear image of accounting policies that are permitted by international accounting standards, international standards of financial reporting, and regulations governing accountancy (laws, bylaws and internal laws).

1. METHODS

The research was conducted using scientific methodology, using the following methods:

- analysis and synthesis (when identifying users of financial statements of companies and their information needs),
- abstraction (when describing assumptions, rules and methods of recording intangible assets),
- comparisons (when comparing legal, regulatory, professional, accounting and auditing standards and regulations), and
- modeling (when presenting accounting treatment for various business changes).

The purpose of the research was to collect, process, analyze, synthesize and present information. In parallel with the implementation of these procedures, the authors were consulted in the field of accounting, with the aim of identifying certain areas that need to be studied in detail.

2. LITERATURE REVIEW

2.1. Recognition and Classification of Intangible Assets

International Accountancy Standard 1 (IAS) – Presentation of Financial Statement outlines that an enterprise¹ in its balance sheet², should itemise current and non-current (long-term) assets separately. According to IAS 1, an asset is non-current if it meets one of the following criteria:

- if it is not expected to be realised in the normal course of business,
- if it is not held primarily for the purpose of trading,
- if it is not expected to be realised within 12 months after the reporting period,
- if it is cash or cash equivalent with restricted period of 12 months after the reporting period.

A tangible or intangible asset becomes an element of financial reporting (balance sheet) if it meets:³

- the definition of the asset (it means that there is a possibility to identify it as the result of past events, that the asset is controlled by the enterprise, and that it is expected to provide future economic benefits); and
- criteria for recognition, which implies that there is a possibility that the item will provide future economic benefits to the enterprise and that the item has a cost or value that can be measured reliably.

In regard to intangible assets, which are in the focus of this paper, meeting the condition of identification is necessary in order to draw a distinction between an asset and goodwill. An asset can be identified if (Vujičić, 2014):

- it is separable, i.e. capable of being separated or divided from the enterprise and sold, transferred, licensed, rented or exchanged, either individually or along with the related contract, or identifiable asset or liability regardless of whether the enterprise wants to do it; or
- it arises from contractual or other legal rights regardless of whether those rights are transferable or separable from the enterprise or other rights and obligations.

Control over an item is related to the capability of the enterprise to obtain future economic benefit from the asset and to prevent other enterprises from obtaining that benefit. Economic benefits are benefits flowing from revenue from the sale of products or services, or cost savings or other benefits resulting from the use of the asset by the enterprise (IAS 38, paragraph 17). The probability of expected future economic benefits is estimated by management's best estimate through reasonable and supportable assumptions that will exist over the useful life of the asset (IAS 38, paragraph 22 and 23).

2.2. The Term and the Forms of Intangible Assets

An intangible asset is an identifiable non-monetary asset without physical substance (IAS 38, paragraph 8). Common examples of intangible assets are computer softwares, patents, copyrights, motion picture films, customer list, mortgage servicing rights, fishing licenses, import quotas, customer and supplier relationship,

¹ In this paper we use the term „enterprise“. However, in professional regulations the terms like „an entity“, „a business“ are also found depending on the field of research and regulation.

² Balance sheet or Statement of Financial position.

³ Prema Konceptualnom okviru za finansijsko izveštavanje (paragraf 4.37), priznavanje je proces obuhvatanja u bilansu stanja ili bilansu uspjeha stavke koja ispunjava definiciju nekog elementa i zadovoljava kriterijume priznavanja.

koji će postojati tokom korisnog vijeka sredstva (MRS 38, paragraf 22 i paragraf 23).

2.2. Pojam i oblici nematerijalne imovine

Nematerijalna imovina je nemonetarna imovina bez fizičke suštine koja se može identifikovati (MRS 38, paragraf 8). Uobičajeni oblici nematerijalne imovine su kompjuterski softveri, patenti, autorska prava, igrani filmovi, liste kupaca, hipotekarno-uslužna prava, dozvole za ribolov, uvozne kvote, franšize, odnosi prema kupcima i/ili dobavljačima, lojalnost kupaca, učešće na tržištu i marketinška prava. Svi navedeni oblici nematerijalne imovine ne mogu zadovoljavati definiciju nematerijalne imovine, što znači da pojedine oblike nematerijalne imovine nije moguće identifikovati, kontrolisati i utvrditi postojanje buduće ekonomske koristi. Prema MRS 38, ukoliko nematerijalna imovina ne zadovoljava definiciju nematerijalne imovine, izdaci njenog sticanja ili internog generisanja priznaju se kao rashod kada nastanu. Međutim, ako je nematerijalna imovina stečena u poslovnoj kombinaciji, ona čini dio goodwilla priznatog na datum sticanja (pogledati: MRS 38, paragraf 68).

Računovodstveni tretman nematerijalne imovine propisuje se u MRS 38 i drugim standardima navedenim u ovom radu. Standard 38 zahtijeva da preduzeće prizna nematerijalnu imovinu ako i samo ako su zadovoljeni ranije navedeni kriterijumi. Ovim standardom se takođe definiše način odmjerenja knjigovodstvene vrijednosti nematerijalne imovine i zahtijevaju se određena objelodanjivanja o nematerijalnoj imovini.

Pored Međunarodnih računovodstvenih standarda, propisi koji se u smislu Zakona o računovodstvu i reviziji Republike Srpske⁴ primjenjuju na nematerijalnu imovinu, kao dio ukupne imovine, jesu Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja (IFRS), Međunarodni standard finansijskog izvještavanja za male i srednje entitete (IFRS for SMEs), Međunarodne standarde revizije (ISA), Međunarodne računovodstvene standarde za javni sektor (IPSAS), Međunarodne standarde vrednovanja (IVS), Međunarodne standar-

de za profesionalnu praksu interne revizije, Konceptualni okvir za finansijsko izvještavanje, Kodeks etike za profesionalne računovođe i prateća uputstva, objašnjenja i smjernice koje donosi Odbor za međunarodne računovodstvene standarde (IASB) i sva prateća uputstva, objašnjenja i smjernice koje donosi Međunarodna federacija računovođa (IFAC).

Pored zakonske regulative i smjernica datih u ranije navedenim propisima, računovodstveni tretman nematerijalne imovine definisan je podzakonskom regulativom i internim aktima preduzeća. Jedan od najvažnijih podzakonskih propisa je Pravilnik o kontnom okviru i sadržini računa u kontnom okviru za privredna društva, zadruge, druga pravna lica i preduzetnike,⁵ kojim se propisuje Kontni okvir i sadržina računa u Kontnom okviru za privredna društva, zadruge, druga pravna lica i preduzetnike koji, u skladu sa Zakonom, poslovne knjige vode po sistemu dvojnog knjigovodstva.

Pravilnikom je određeno da kontni okvir, u okviru klase 0 – Stalna sredstva, obuhvata sljedeće grupe računa:

- 01 – Nematerijalna imovina;
- 02 – Nekretnine, postrojenja, oprema i investicione nekretnine;
- 03 – Biološka sredstva i sredstva kulture;
- 04 – Dugoročni finansijski plasmani i
- 05 – Odložena poreska sredstva.

Pravilnikom je definisano da se na računima grupe 01 – Nematerijalna imovina iskazuju ulaganja u određeno nematerijalno sredstvo bez fizičkog sadržaja, koje služi za proizvodnju ili isporuku robe ili usluga, za iznajmljivanje drugim licima ili se koristi u administrativne svrhe. Nematerijalna imovina priznaje se i vrednuje u skladu sa MRS 38, MRS 36 – Umanjenje vrijednosti imovine, MSFI 6 – Istraživanje i procjenjivanje mineralnih resursa, i drugim relevantnim MRS i MSFI. U narednoj tabeli prikazana je struktura nematerijalne imovine i računi na koje se knjiže (priznaju) elementi strukture.

Tabela 1. Sadržina (struktura) grupe računa 01 – Nematerijalna imovina.

Broj računa	Naziv računa	OPIS
010	Ulaganja u razvoj	Evidentiraju se ulaganja u razvoj čiji se efekti očekuju u periodu dužem od jedne godine, s tim da se pod razvojem podrazumijeva primjena rezultata istraživanja ili drugog znanja radi proizvodnje novih, značajnije poboljšanih materijala, uređaja, proizvoda, procesa, sistema ili usluga prije pristupanja komercijalnoj proizvodnji ili korišćenju.
011	Koncesije, patenti, licence i ostala prava	Evidentiraju se ulaganja u nematerijalna prava koja se priznaju u skladu sa MRS 38.
012	Goodwill	Evidentira se, na datum sticanja, svaki višak nabavne vrijednosti u odnosu na interes sticaoca u fer vrijednosti stečenih identifikovanih sredstava i obaveza na datum transakcije razmjene po osnovu poslovnih kombinacija, u skladu sa MSFI 3.
014	Ostala nematerijalna sredstva	Evidentiraju se izdaci za sticanje ostalih nematerijalnih sredstava koja se priznaju u skladu sa MRS 38.
015	Nematerijalna sredstva u pripremi	Evidentiraju se svi oblici nematerijalnih sredstava koji se priznaju u skladu sa MRS odnosno MSFI, od dana ulaganja do dana početka korišćenja.
016	Avansi za nematerijalna sredstva	Evidentiraju se dati avansi za sticanje svih oblika nematerijalnih sredstava.
019	Ispravka vrijednosti nematerijalnih sredstava	Evidentira se obračunata amortizacija, troškovi iscrpljivanja prirodnih bogatstava koji se knjiže na teret računa 540 – Troškovi amortizacije, kao i razlika između niže fer i knjigovodstvene vrijednosti, koja se knjiži na teret računa 580 – Obezvredjenje nematerijalnih sredstava.

Izvor: član 3. Pravilnika o kontnom okviru i sadržini računa u kontnom okviru za privredna društva, zadruge, druga pravna lica i preduzetnike („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 106/15).

⁴ Izvor: član 2. Zakona o računovodstvu i reviziji Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 94/15).

⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 106/15.

franchise agreements, customer loyalty, market share and marketing rights. The aforementioned forms of intangible assets cannot satisfy the definition of intangible assets, which further implies that it is not possible to identify and control some of them and predict future economic benefit. According to IAS 38, if an item does not meet the definition of an intangible asset, the expenditure to acquire it or generate it internally is recognised as an expense at the moment when it is incurred. However, if the item is acquired in a business combination it forms part of goodwill at the acquisition date (IAS 38, paragraph 58).

Accounting treatment of intangible assets is prescribed by IAS 38 and by other standards mentioned in this paper. Standard 38 requires from the enterprise to recognise intangible assets if, and only if the previous criteria have been satisfied. This standard also defines the value of intangible assets and requires certain disclosures of intangible assets.

Besides The International Accounting Standards, other regulations that are in accordance with the Law of Accountancy and Auditing of The Republic of Srpska⁴ and applied to intangible assets as part of total assets are: The International Financial Reporting Standards (IFRS), The International Financial Reporting Standards for Small and Medium-Sized Entities (IFRS for SMEs), The International Standards of Auditing (ISA), The International Public Sector Accounting Standards (IPSAS), The International Valuation Standards (IVS), The International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing, The Conceptual Framework for Financial Reporting, The International Code of Ethics for Professional Accountants and related instructions and guidelines issued by The International Accounting Standards Board (IASB), guidelines issued by The International Federation of Accountants (IFAC).

Apart from law regulation and guidelines issued in the aforementioned regulations, accounting treatment of intangible assets is also defined by bylaws and internal regulations of the enterprise. One of the most important subsidiary legislation is The Rulebook of the chart of accounts and content of accounts within the chart for business entities, other legal subject and entrepreneurs⁵ that regulates chart of accounts and content of accounts within the chart for business entities, other legal subject and entrepreneurs who have their books kept using double-entry system of bookkeeping.

The Rulebook determines that the chart of accounts, in class 0 – Non-current assets, shall comprise the following groups of accounts:

- 01 – Intangible assets
- 02 – Property, Machinery, Equipment and Investment in Immovable Property
- 03 – Biological and Cultural Assets
- 04 – Long-term Financial Placements
- 05 – Deferred Tax Assets

The Rulebook stipulates that the accounts of group 01- Intangible assets record the investments in an intangible asset without physical substance held for use in the production, supply of goods or services, for rental to others, for administrative purposes. Intangible assets are recognised and valued in accordance with IAS 38, IAS 36—Impairment of Assets ISFR 6 – Exploration for and Evaluation of Mineral resources and other relevant IASs and ISFRs. The table below shows the structure of intangible assets and accounts onto which the elements of the structure shall be recorded.

Table 1. Structure of account group 01-Intangible assets

No	Account	DESCRIPTION
010	Investment in Development	Investment in Development is recorded if the results are expected to occur in the period of time which is not longer than a year. The development means the implementation of the results of research or other knowledge with the aim of producing new, significantly improved materials, appliances, products, processes, systems or services before their commercial production or use.
011	Concessions, Patents, Licences and Other Rights	The investments in intangible rights that are recognised in accordance with IAS 38.
012	Goodwill	Every surplus of acquisition value with the respect of the interest of acquiree in fair value of previously identified means and liabilities at the date of transaction exchange on the basis of business combination in accordance with IFRS 3.
014	Other Intangible Assets	Expenditures for acquiring other intangible assets that are recognised in accordance with IAS 38.
015	Intangible Assets in Preparation	All forms of intangible assets recognised in accordance with IAS i.e. ISFR from the acquisition date to the date of use.
016	Prepayment of Intangible Assets	Prepaid payments for acquisition of all forms of intangible assets.
019	Impairment	Calculated amortization, costs of exploitation of natural resources that are recorded on the account 540 – Amortization costs, and the difference between lower fair and carrying value that is recorded on the account 580 - Impairment of intangible assets

Reference: Article 3, The Rulebook of the chart of accounts and content of accounts within the chart for business entities, other legal subject and entrepreneurs (The Republic of Srpska, Bulletin no. 106/15).

⁴ Reference: Article 2, The Law of Accountancy and Auditing of The Republic of Srpska (Bulletin no. 94/15)

⁵ Bulletin no. 106/15, The Republic of Srpska.

Pored navedenog, gubitak po osnovu obezvređenja nematerijalnih sredstava knjiži se, u zavisnosti od procijenjenog preostalog korisnog vijeka upotrebe, vrijednosnim usklađivanjem analitičkih računa nabavne vrijednosti i ispravke vrijednosti, a na teret računa 580 – Obezvređenje nematerijalnih sredstava, odnosno na teret raspoloživih revalorizacionih rezervi na računu 330 – Revalorizacione rezerve po osnovu revalorizacije stalnih sredstava bez dugoročnih finansijskih plasmana, ako su prethodno formirane za konkretno nematerijalno sredstvo.

Navedeni Pravilnik preduzeća koriste kao osnovu prilikom kreiranja detaljnog kontnog plana koji se propisuje opštim aktom pravnog lica, odnosno preduzetnika, a koji je usklađen sa propisanim odgovarajućim kontnim okvirom. Pored detaljnog kontnog plana, preduzeća donose i opšte akte kojima se uređuju pitanja od značaja za uspostavljanje i funkcionisanje sistema knjigovodstva

i računovodstva. Pod opštim aktom podrazumijevaju se pravilnik o računovodstvu i računovodstvenim politikama i sva druga akta kojima uprava preduzeća, u skladu sa zakonskim i profesionalnim pravilima, uređuje pitanja od značaja za uspostavljanje i funkcionisanje sistema knjigovodstva i računovodstva – u konkretnom slučaju, pitanja u vezi sa bilansiranjem nematerijalne imovine (izvor: član 7. Zakona o računovodstvu i reviziji Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 94/15).

Za bilansiranje i računovodstveni tretman nematerijalne imovine primjenjuje se MRS 38, izuzev nematerijalne imovine koja se nalazi u djelokrugu drugih standarda (MRS 38, paragraf 2). U cilju objedinjavanja regulative kojom se računovodstveno obuhvata nematerijalna imovina izvršena je analiza svih standarda, te je utvrđeno da se nematerijalna imovina računovodstveno obuhvata u više od 20 standarda i tumačenja navedenih u narednoj tabeli.

Tabela 2. Propisi kojima se reguliše obuhvatanje i prezentacija nematerijalna imovine.

Standard/ tumačenje	Naziv
MRS 1	Prezentacija finansijskih izvještaja
MRS 7	Izveštaji o tokovima gotovine
MRS 8	Računovodstvene politike, promjene računovodstvenih procjena i greške
MRS 12	Porezi na dobit
MRS 17	Lizing
MRS 19	Primanja zaposlenih
MRS 21	Efekti promjene deviznih kurseva
MRS 23	Troškovi pozajmljivanja
MRS 34	Periodično finansijsko izvještavanje
MRS 36	Umanjenje vrijednosti imovine
MRS 38	Nematerijalna ulaganja
MSFI 2	Plaćanje akcijama
MSFI 3	Poslovne kombinacije
MSFI 4	Ugovori o osiguranju
MSFI 5	Stalna imovina koja se drži za prodaju i prestanak poslovanja
MSFI 6	Istraživanje i procjenjivanje mineralnih resursa
MSFI 13	Odmjeravanje fer vrijednosti
Tumačenje SIC 29	Ugovori o koncesiji za pružanje usluga
Tumačenje SIC 32	Nematerijalna imovina – troškovi web-stranice
IFRIC tumačenje 4	Određivanje da li ugovor sadrži elemente lizinga
IFRIC tumačenje 12	Ugovori o koncesiji za pružanje usluga
IFRIC tumačenje 20	Troškovi uklanjanja otkrivke u proizvodnoj fazi površinskog kopa

Na osnovu uvida u prethodnu tabelu, jasno je da se nematerijalna imovina ne obuhvata samo u okviru MRS 38, već i drugim standardima i tumačenjima koji se direktno ili indirektno odnose na nematerijalnu imovinu. Pored navedenih, računovodstveni tretman nematerijalne imovine bliže se uređuje internim aktima preduzeća, kao što je Pravilnik o računovodstvu i računovodstvenim politikama. Postojanjem navedenih standarda, ali i druge zakonske i podzakonske regulative, stvorene su pretpostavke za računovodstveno obuhvatanje nematerijalne imovine, a koja u posljednje vrijeme ima sve veći značaj (u razvijenim zemljama).

2.3. Inicijalno i naknadno vrednovanje nematerijalne imovine

Pravilnikom o računovodstvu i računovodstvenim politikama, svako preduzeće definiše svoj izbor računovodstvene politike (načela, pravila i prakse) koje primjenjuje prilikom računovodstvenog tretmana

poslovnih promjena koje nastaju prilikom vršenja djelatnosti. Svako preduzeće koje je obveznik primjene Zakona o računovodstvu i reviziji, propisuje sopstvenu računovodstvenu politiku priznavanja, vrednovanja i objelodanjivanja nematerijalne imovine. Računovodstvene politike koje su direktno ili indirektno u vezi s računovodstvenim tretmanom nematerijalne imovine, kao specifični principi, osnove, konvencije, pravila i prakse koje preduzeće primjenjuje prilikom sastavljanja i prezentacije finansijskih izvještaja, navedene su u nastavku (MRS 8, paragraf 5).

2.3.1. Inicijalno vrednovanje nematerijalnih sredstava

Nematerijalna imovina može se pribaviti zasebnim sticanjem, sticanjem kroz poslovnu kombinaciju, uz državnu pomoć, razmjenom, ili se može interno generisati.

Apart from the aforementioned, loss based on the impairment of intangible assets is recorded, in dependence of the estimated remaining useful life, by evaluating coordination of analytical costs of acquisition value and impaired value, on account 580 – Impairment of intangible assets, i.e. on available revaluation reserve on account 330 – Revaluation reserve on the basis of evaluation of non-current assets without long-term financial placements if they have been previously formed for a specific intangible asset.

The Rulebook is used by enterprises as the basis for creating account plan which is prescribed by general act of legal subject, i.e. entrepreneur and which is coordinated with relevant chart of accounts.

Except for precisely itemised account plan enterprises bring general legal acts that regulate the issues significant for establishing and

maintaining systems of bookkeeping and accounting. This general act, which comprises The Rulebook of Accountancy and Accounting Policies and all other acts used by the management of the enterprise in accordance with legal and professional regulations, regulates the issues of importance for establishing and maintaining systems of bookkeeping and accounting – in this particular case the issues related to balancing intangible assets (Reference: Article 7, The Law of Accountancy and Auditing (Bulletin, no. 94/15, The Republic of Srpska).

Balancing and accounting treatment of intangible assets, with the exception of those that are within the scope of other standards, are regulated by IAS 38 (IAS 38, paragraph 2). In order to sum all regulations concerning intangible assets we have analysed and illustrated (in the table below) over 20 standards applicable to intangible assets.

Table 2. Accounting regulations applicable to intangible assets

Standard/ Interpretation	Entitled
IAS 1	Presentation of Financial Statements
IAS 7	Statement of Cash Flows
IAS 8	Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors
IAS 12	Income Taxes
IAS 17	Leasing
IAS 19	Employee Benefit
IAS 21	The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates
IAS 23	Borrowing Costs
IAS 34	Interim Financial Reporting
IAS 36	Impairment of Assets
IAS 38	Intangible Assets
IFRS 2	Share-based payment
IFRS 3	Business Combinations
IFRS 4	Insurance Contracts
IFRS 5	Non-current Assets held for Sale and Discontinued Operations
IFRS 6	Exploration for and Evaluation of Mineral Resources
IFRS 13	Fair Value Measurement
Interpretation SIC 29	Service Concession Arrangements:
Interpretation SIC 32	Intangible Assets: Website Costs
IFRIC interpretation 4	Determining whether an Arrangement contains a Lease
IFRIC interpretation 12	Service Concession Arrangements
IFRIC interpretation 20	Stripping Costs in the Production Phase of a Surface Mine

As the table shows, intangible assets are not exclusively dealt within IAS 38, but also within other standards and interpretations which regard them directly or indirectly. Apart from the regulations stated in the table, accounting treatment of intangible assets is closely regulated by internal regulations of the enterprise such as The Rulebook of Accountancy and Accounting Policies. All those standards, along with law and bylaw regulations, establish presumptions of accounting treatment of intangible assets which have recently acquired broader significance (in developed countries).

2.3. Initial and subsequent valuation of intangible assets

According to The Rulebook of Accountancy and Accounting Policies, every enterprise defines its choice of accounting policy that is to

be followed during accounting treatment of business changes. Every enterprise that is obliged to apply The Law of Accountancy and Auditing prescribes its own accounting policy of recognition, estimation and disclosure of intangible assets. Accounting policies that are directly or indirectly related to accounting treatment as specific principles, bases, conventions, rules and practices applied by an enterprise in preparing and presenting financial statements are stated in the next subchapter (IAS 8, paragraph 5).

2.3.1. Initial Valuation of Intangible Assets

Intangible assets can be acquired by a separate acquisition, in a business combination, by way of a government grant, by exchange or they can be internally generated.

Tabela 3. Način sticanja i vrednovanja nematerijalne imovine

Način sticanja	Način vrednovanja
Zasebno sticanje	Nabavna vrijednost
Poslovna kombinacija	Fer vrijednost
Pomoć državnog organa	Fer vrijednost ili nominalna vrijednost uvećana za izdatke za pripremu nematerijalne imovine za upotrebu
Razmjena	Fer vrijednost
Interno generisanje	a) za fazu istraživanja – rashod perioda b) za fazu razvoja – priznaje se kao nematerijalna imovina ukoliko su ispunjeni određeni uslovi

Izvor: MRS 38 – Nematerijalna imovina, paragrafi 25–64.

U zavisnosti od načina i oblika sticanja, nematerijalna imovina može se početno vrednovati po nabavnoj, fer, te nominalnoj vrijednosti uvećanoj za izdatke za pripremu imovine za upotrebu, dok se u slučaju internog generisanja nematerijalna imovina početno vrednuje kao rashod perioda ili se priznaje kao sredstvo.

2.3.1.1. Zasebno sticanje nematerijalne imovine

Prilikom zasebnog sticanja nematerijalne imovine uobičajeno je da cijena koju preduzeće plaća (za sticanje) odražava očekivanja u vezi sa vjerovatnoćom da će se buduće ekonomske koristi (sadržane u imovini) uliti u preduzeće. Preduzeće koje je steklo nematerijalnu imovinu očekuje priliv ekonomskih koristi čak i ako su vrijeme ili iznos priliva neizvjesni, te se kriterijum priznavanja (u vezi sa

vjerovatnoćom priliva ekonomskih koristi) uvijek smatra ispunjenim za zasebno stečenu nematerijalnu imovinu.

Nabavna vrijednost zasebno stečene nematerijalne imovine se obično može pouzdano odmjeriti, posebno kada se naknada za kupovinu vrši u obliku gotovine ili drugih monetarnih sredstava. Paragrafom 27 MRS 38 definisano je da nabavnu vrijednost (cijenu koštanja) zasebno stečene nematerijalne imovine čine (a) nabavne cijene, uključujući uvozne carine i porez po osnovu prometa koji se ne refundira, nakon odbitka trgovinskih popusta i rabata i (b) bilo kakvih direktno pripisivih troškova pripreme imovine namijenjene za upotrebu.

U narednoj tabeli prikazani su primjeri direktno pripisivih troškova i primjeri izdataka koji ne čine dio nabavne vrijednosti.

Tabela 4. Direktno pripisivi troškovi i izdaci koji ne čine dio nabavne vrijednosti

Primjeri direktno pripisivih troškova	Primjeri izdataka koji ne čine dio nabavne vrijednosti
Troškovi primanja zaposlenih (definisanih u MRS 19) nastalih direktno u procesu dovođenja imovine u radno stanje.	Troškovi uvođenja novog proizvoda ili usluge (uključujući troškove reklamiranja i promovisanja).
Profesionalne naknade nastale direktno u procesu dovođenja imovine u radno stanje.	Troškovi vođenja poslova na novoj lokaciji ili sa novom grupom kupaca (uključujući troškove obuke osoblja).
Troškovi testiranja pravilnog funkcionisanja imovine.	Administrativni i drugi opšti režijski troškovi.

Izvor: MRS 38 – Nematerijalna imovina, paragrafi 28 i 29.

Priznavanje troškova u knjigovodstvenoj vrijednosti nematerijalne imovine prestaje kada se imovina nalazi u stanju potrebnom da bi mogla da funkcioniše na način koji je preduzeće predvidjelo. Stoga, troškovi koji nastanu tokom korišćenja ili ponovnog raspoređivanja nematerijalne imovine ne uključuju se u knjigovodstvenu vrijednost navedene imovine. Tako, na primjer, u knjigovodstvenu vrijednost nematerijalne imovine ne mogu biti uključeni (MRS 38, paragraf 30):

- troškovi koji nastaju kada imovina (koja može da funkcioniše na način koji je predvidjelo preduzeće) tek treba da se stavi u upotrebu i
- početni gubici poslovanja (kao što su gubici nastali u vrijeme rasta tražnje za proizvodima te imovine).

Pojedine (sporedne) aktivnosti preduzeća nastaju u vezi s razvojem nematerijalne imovine, ali nisu neophodne da bi se nematerijalna imovina dovela u stanje neophodno za funkcionisanje na predviđeni način. Sporedne aktivnosti mogu se javiti prije ili u toku aktivnosti razvoja. Pošto sporedne aktivnosti nisu neophodne da bi se nematerijalna imovina dovela u stanje neophodno za funkcionisanje, prihod i povezani rashodi sporednih aktivnosti priznaju se odmah, uključuju ih u odgovarajuće klasifikacije prihoda ili rashoda.

2.3.1.2. Poslovna kombinacija

Ukoliko je nematerijalna imovina stečena u poslovnoj kombinaciji, MSFI 3 – Poslovne kombinacije propisuje da je nabavna vrijednost

te nematerijalne imovine njena fer vrijednost na datum sticanja. Fer vrijednost odražava očekivanja tržišnih učesnika na datum sticanja, u vezi sa vjerovatnoćom da će se očekivane buduće ekonomske koristi (sadržane u imovini) uliti u preduzeće. Preduzeće očekuje priliv ekonomskih koristi čak i ako su vrijeme ili iznos priliva neizvjesni. Stoga se kriterijum priznavanja (u vezi s vjerovatnoćom priliva budućih ekonomskih koristi) uvijek smatra ispunjenim za nematerijalnu imovinu stečenu u poslovnim kombinacijama. Pored navedenog, ukoliko je nematerijalna imovina stečena u poslovnoj kombinaciji odvojiva, ili nastaje kao rezultat ugovornih ili drugih zakonskih prava, postoji dovoljno informacija za pouzdano odmjerenje fer vrijednosti te imovine, te se uvijek smatra da je kriterijum pouzdanog odmjerenja zadovoljen.

Poslovne kombinacije stvaraju mogućnost za priznavanje goodwilla kao oblika nematerijalne imovine, koji se priznaje jedino prilikom realizacije poslovne kombinacije. Potreba za odvojenim priznavanjem nematerijalne imovine (koja nije bila priznata kod sticaoca) i goodwilla iz poslovne kombinacije, proističe iz različitog naknadnog vrednovanja ove dvije vrste nematerijalne imovine i odvojenog upravljanja (Škarić Jovanović i Spasić, 2012, str. 103). Ukoliko je nematerijalna imovina stečena u poslovnoj kombinaciji, a njena fer vrijednost može se utvrditi, ovakva imovina se priznaje odvojeno od goodwilla.

Goodwill priznaje sticalac u svojim finansijskim izvještajima, a vrijednost se utvrđuje kao iznos pozitivne razlike troška poslovne

Table 3. Ways of Acquisition and Evaluation of Intangible Assets

Acquisition	Value
Separate acquisition	Purchase price
Business combination	Fair value
Government grant	Fair value or nominal value plus expenses for preparation of intangible asset for use
Exchange	Fair value
Internal generation	a) for a research phase – expenditure b) for a development phase – it is recognised as an asset if certain criteria have been met

Reference: IAS 38 – Intangible Assets, paragraphs 25 – 64

Depending on the way of acquisition, intangible assets can be initially valued by purchase price, by fair value, by nominal value plus expenses for preparation of intangible assets. In internal generation, an intangible asset is initially valued as expenditure period or it is recognised as an asset.

2.3.1.1. Separate Acquisition of Intangible Assets

Normally, the price an enterprise pays to acquire an intangible asset separately reflects the expectations about the probability that the expected future economic benefits embodied in the asset will flow to the enterprise. The enterprise that has acquired intangible assets expects future economic benefits even if there is uncertainty about the timing or the amount of the inflow. Therefore, the probability

recognition criterion is always considered to be satisfied for separately acquired intangible assets.

The cost of a separately acquired intangible asset can usually be measured reliably. This is particularly so when the purchase consideration is in the form of cash or other monetary assets. IAS 38 paragraph 27 specifies that the cost of a separately acquired intangible asset comprises (a) its purchase price, including import duties and nonrefundable purchase taxes, after deducting trade discounts and rebates and (b) any directly attributable cost of preparing the asset for its intended use.

The next table shows the examples of directly attributable costs and expenditures that are not part of the cost of an intangible asset.

Table 4. Directly attributable costs and expenditures that are not part of the cost of an intangible asset

Directly attributable costs	Expenditures that are not part of the cost of an intangible asset
Costs of employee benefits (as defined in IAS 19) arising directly from bringing the asset to its working condition.	Costs of introducing a new product or service (including costs of advertising and promotional activities).
Professional fees arising directly from bringing the asset to its working condition.	Costs of conducting business in a new location or with a new class of customer (including costs of staff training).
Costs of testing whether the asset is functioning properly.	Administration and other general overhead costs.

Reference: IAS 38 – Intangible Assets, paragraph 28 and 29.

Recognition of costs in the carrying amount of an intangible asset ceases when the asset is in the condition necessary for it to be capable of operating in the manner intended by management. Therefore, costs incurred in using or redeploying an intangible asset are not included in the carrying amount of that asset. For example, the following costs are not included in the carrying amount of an intangible asset (IAS 38, paragraph 30):

- costs incurred while an asset (capable of operating in the manner intended by management) is about to be brought into use; and
- initial operating losses (such as those incurred while demand for the asset's output builds up).

Some operations (incidental) are connected with the development of an intangible asset, but they are not considered to be necessary to bring the asset to the condition for it to be capable of operating in the manner intended by management. These operations may occur before or during the development activities. Because they are not necessary to bring an asset to the condition for it to be capable of operating in the manner intended by management, the income and related expenses of these incidental operations are recognised immediately in profit or loss, and included in their respective classifications of income and expense.

2.3.1.2. Acquisition as Part of a Business Combination

If an intangible asset is acquired in a business combination, in accordance with IFRS 3- Business combination, the cost of that

intangible asset is its fair value at the acquisition date. The fair value of an intangible asset reflects market expectations about the probability that the future economic benefits embodied in the asset will flow to the enterprise. The enterprise expects flow of economic benefits even if the time and the amount of flow are uncertain. Therefore, the probability recognition criterion (in connection with probability of future economic benefits) is always considered to be satisfied for intangible assets acquired in business combinations.

If an intangible asset acquired in a business combination is separable, or if it results from legal or other contractual rights, there are enough information to measure reliably fair value of the asset, and it is always considered that the criterion for reliable measurement is met.

Business combinations enable recognition of goodwill as a form of an intangible asset only when it realised in a business combination. A need for a separate recognition of intangible assets (which has not been recognised by the acquiree) and goodwill from a business combination arise from different subsequent measurement of two different forms of intangible assets and separate management (Škarić-Jovanović – Spasić, 2012, pp. 103). If an intangible asset is acquired in a business combination, its fair value can be measured, and such an asset is recognised separately from goodwill.

Goodwill is recognised by the acquiree in his financial statements and its value is measured as an amount of positive difference between expenses of a business combination and fair value of assets, liabilities and potential liabilities that can be identified in a

kombinacije i fer vrijednosti sredstava, obaveza i potencijalnih obaveza koje se mogu identifikovati u poslovnoj kombinaciji. Ako se fer vrijednost ne može pouzdano utvrditi, nematerijalna imovina se priznaje po knjigovodstvenoj vrijednosti. Pošto fer vrijednost odražava tržišna očekivanja u vezi sa vjerovatnoćom priliva budućih ekonomskih koristi, kriterijum vjerovatnoće priliva ekonomskih koristi uvijek se smatra ispunjenim za nematerijalnu imovinu stečenu u poslovnoj kombinaciji.

U skladu sa MRS 38 i MSFI 3, sticalac na datum sticanja priznaje zasebno od goodwilla nematerijalnu imovinu stečenog preduzeća, bez obzira na to da li je stečena imovina bila priznata u preduzeću prije poslovne kombinacije. To znači da sticalac priznaje kao imovinu, zasebno od goodwilla, projekat istraživanja i razvoja stečenog preduzeća, ukoliko taj projekat ispunjava definiciju nematerijalne imovine. Projekat istraživanja i razvoja stečenog preduzeća zadovoljava definiciju nematerijalne imovine kada (MRS 38, paragraf 34):

- zadovoljava definiciju imovine i
- može da se identifikuje, odnosno odvoji ili proističe iz ugovornih ili drugih zakonskih prava.

Ako je nematerijalna imovina stečena u poslovnoj kombinaciji odvojiva ili nastaje kao rezultat ugovornih ili drugih zakonskih prava, postoji dovoljno informacija za pouzdano odmjerenje fer vrijednosti te imovine. Nematerijalna imovina stečena u poslovnoj kombinaciji može biti odvojiva jedino zajedno sa povezanim ugovorom, imovinom (koja se može utvrditi) ili obavezom. U takvim slučajevima, sticalac priznaje nematerijalnu imovinu zasebno od goodwilla, ali zajedno sa povezanim stavkom.

U skladu sa MRS 38, sticalac može da prizna grupu komplementarne nematerijalne imovine kao jedno sredstvo. Prilikom sticanja grupe komplementarne nematerijalne imovine, sticalac može da prizna grupu kao jedno sredstvo, pod uslovom da pojedinačna sredstva u grupi imaju sličan korisni vijek. Slično tome, termini „zaštitni znak” i „robna marka” često se koriste kao sinonimi za trgovačke i druge marke. Međutim, robna marka je opšti marketinški termin koji se najčešće koristi za označavanje grupe komplementarnih sredstava, kao što je trgovačka marka (ili uslužna marka) i sa njom povezano trgovačko ime, formule, recepti i tehnološka ekspertiza.

2.3.1.3. Državna davanja

Pored pribavljanja nematerijalne imovine kroz zasebno sticanje i sticanje kroz poslovnu kombinaciju, nematerijalna imovina može se steći besplatno, uz pomoć državnog davanja. To se može desiti kada država transferiše ili dodjeljuje preduzeću nematerijalnu imovinu kao što su prava za aerodromske piste, licence za rad radio ili televizijskih stanica, uvozne dozvole ili kvote ili prava na pristup drugim ograničenim resursima.

U skladu sa MRS 20 – Računovodstvo državnih davanja, imovina stečena kroz državno davanje početno se priznaje po fer vrijednosti ili nominalnoj vrijednosti uvećanoj za bilo kakve izdatke koji se mogu pripisati pripremi nematerijalne imovine za njenu dalju upotrebu.

2.3.1.4. Razmjena

Jedan ili više oblika nematerijalne imovine može se steći u zamjenu za nemonetarno sredstvo (sredstva) ili za kombinaciju monetarnih i nemonetarnih sredstava. Ukoliko se nematerijalna imovina stiče kroz razmjenu, ista se priznaje po fer vrijednosti ako su ispunjeni uslovi da transakcija razmjene ima komercijalnu suštinu, ili ako se fer vrijednost dobijene ili ustupljene imovine može pouzdano izmjeriti. Ako nisu ispunjeni ovi uslovi, onda se imovina priznaje po nabavnoj vrijednosti. Stečena imovina se odmjera na ovaj način čak i ako preduzeće ne može odmah prestati da priznaje ustupljenu imovinu.

Ukoliko se stečena imovina ne odmjera po fer vrijednosti, njena nabavna vrijednost se odmjera po knjigovodstvenoj vrijednosti ustupljene imovine.

Prilikom razmjene, preduzeće utvrđuje da li transakcija ima komercijalnu suštinu razmatranjem stepena u kojem se očekuje da će njegovi budućni tokovi gotovine da se promijene kao rezultat transakcije. Transakcija razmjene ima komercijalnu suštinu ako (MRS 38, paragraf 46):

1. se struktura (npr. rizik, vrijeme i iznos) tokova gotovine u vezi sa primljenom imovinom razlikuje od strukture tokova gotovine u vezi sa transferisanom imovinom; ili
2. kao rezultat razmjene dođe do izmjene specifične vrijednosti preduzeća za onaj dio poslovanja preduzeća na koji utiče transakcija; i
3. je razlika pod 1. ili 2. značajna u odnosu na fer vrijednost razmijenjenih sredstava.

Pored utvrđivanja komercijalne suštine, drugi uslov priznavanja nematerijalne je pouzdano utvrđivanje fer vrijednosti. Fer vrijednost nematerijalne imovine može se pouzdano odmjeriti ukoliko: (a) promjenljivost opsega razumnih odmjerenja fer vrijednosti nije značajna za tu imovinu ili (b) vjerovatnoća različitih procjena u okviru ovog opsega može se ocijeniti u razumnoj mjeri i koristiti pri odmjerenju fer vrijednosti (MRS 38, paragraf 47). Ukoliko je preduzeće u mogućnosti da pouzdano odmjeri fer vrijednost bilo primljene ili ustupljene imovine, tada se za odmjerenje nabavne vrijednosti koristi fer vrijednost ustupljene imovine osim u slučajevima kada je fer vrijednost primljene imovine više očigledna.

2.3.1.5. Interno generisanje

Pored navedenih oblika sticanja, nematerijalna imovina može se steći internim generisanjem. Prilikom procjene o tome da li interno generisana imovina ispunjava uslove za priznavanje, preduzeće klasifikuje generisanje imovine na fazu (MRS 38, paragraf 52):

- a) istraživanja i
- b) razvoja.

Ukoliko preduzeće ne može napraviti razliku između faze istraživanja i faze razvoja internog projekta za kreiranje nematerijalne imovine, preduzeće tretira izdatke prema osnovu tog projekta kao da su nastali samo u fazi istraživanja.

Nematerijalna imovina koja proističe iz istraživanja ne priznaje se kao nematerijalna imovina. Izdatak po osnovu istraživanja priznaje se kao rashod onda kada je on nastao, jer u fazi istraživanja internog projekta, preduzeće ne može pokazati da nematerijalna imovina postoji i da će proizvesti izvjesne buduće ekonomske koristi. Zbog toga se ovaj izdatak priznaje kao rashod kada je nastao, a ne kao nematerijalna imovina.

U paragrafu 56 MRS 38 navedeni su sljedeći primjeri aktivnosti istraživanja:

- aktivnosti čiji je cilj sticanje novog znanja;
- traganje za primjenama nalaza istraživanja i drugog znanja, njihovim vrednovanjem i konačnim izborom;
- traganje za alternativama za materijale, uređaje, proizvode, procese, sisteme ili usluge i
- formulisanje, dizajniranje, vrednovanje i konačni izbor mogućih alternativa za nove ili poboljšane materijale, uređaje, proizvode, procese, sisteme ili usluge.

business combination. If the fair value cannot be measured reliably, intangible assets are recognised by carrying amount. Since the fair value of an intangible asset reflects market expectations about the probability of the future economic benefits, the expected flow of economic benefits is always considered to be satisfied for intangible assets acquired in a business combination.

In accordance with IAS 38 and ISFR 3, at the acquisition date an acquiree recognises separately from goodwill an intangible asset of the acquired enterprise if the asset's fair value can be measured reliably, irrespective of whether the asset has been recognised before the business combination. This means that the acquiree recognises, as an asset, separately from goodwill, an inprocess research and development project of the acquiree if the project meets the definition of an intangible asset and its fair value can be measured reliably. An acquiree's inprocess research and development project meets the definition of an intangible asset when it (IAS 38, paragraph 34):

- meets the definition of an asset; and
- is identifiable, i.e. is separable or arises from contractual or other legal rights.

If an intangible asset acquired in a business combination is separable, or if it results from legal or other contractual rights there are enough information to measure reliably the fair value of the asset. Intangible assets acquired in a business combination can be separable only in a combination with related contract, assets (that can be measured) or liability. In such cases, the acquiree recognises intangible assets separately as goodwill but together with the related item.

In accordance with IAS 38, the acquiree may recognise a group of complementary intangible assets as a single asset. At acquiring complementary intangible assets an acquiree may recognise the group as a single asset provided that the individual assets have similar useful lives. Similarly, the terms 'brand' and 'brand name' are often used as synonyms for trademarks and other marks. However, a brand name is a general marketing term that is typically used to refer to a group of complementary assets such as a trademark (or service mark) and the trade name related to it, formulas, recipes and technological expertise.

2.3.1.3. Acquisition with the help of a Government Grant

Apart from a separate acquisition and acquisition as part of a business combination, an intangible asset may be acquired free of charge, with the help of a government grant. This may happen when a government transfers or allocates to an enterprise intangible assets such as airport landing rights, licences to operate radio or television stations, import licences or quotas or rights to access other restricted resources. In accordance with IAS 20 – IAS 20 Accounting for Government Grants, assets acquired by way of a government grant are initially recognised by their fair value or nominal amount plus any expenditure that is directly attributable to the preparation of the asset for its further use.

2.3.1.4. Exchange of Assets

One or more intangible assets may be acquired in exchange for a nonmonetary asset or assets, or a combination of monetary and nonmonetary assets. If an intangible asset is acquired by exchange, the cost of such an intangible asset is measured at fair value if exchange transaction has commercial substance, or if the fair value of the asset received or the asset ceded is reliably measurable. If the conditions are not met, then the asset is recognised at cost amount. The acquired asset is measured in this way even if an enterprise cannot immediately derecognise the asset ceded. If the

acquired asset is not measured at fair value, its cost is measured at the carrying amount of the asset ceded.

At exchange, an enterprise determines whether an exchange transaction has commercial substance by considering the extent to which its future cash flows are expected to change as a result of the transaction. An exchange transaction has commercial substance if (IAS 38, paragraph 46):

1. the configuration (i.e. risk, timing and amount) of the cash flows of the asset received differs from the configuration of the cash flows of the asset transferred; or
2. the result of the exchange brings the change to the enterprise specific value in the portion of the enterprise's operations that is affected by the transaction changes; and
3. the difference in 1. or 2. is significant relative to the fair value of the assets exchanged.

Apart from measuring commercial substance, another condition for recognising an intangible asset is a reliable fair value measure. The fair value of an intangible asset can be reliably measured if (IAS 38, paragraph 47): (a) the variability in the range of reasonable fair value estimates is not significant for that asset or (b) the probabilities of the various estimates within the range can be reasonably assessed and used in estimating fair value. If an enterprise is able to determine reliably the fair value of either the asset received or the asset ceded, then the fair value of the asset ceded is used to measure cost unless the fair value of the asset received is more clearly evident.

2.3.1.5. Internally-generated Intangible Assets

Intangible assets can be acquired by internal generation. In order to assess whether an internally generated intangible asset meets the criteria for recognition, an enterprise classifies the generation of the asset into 2 phases (IAS 38, paragraph 52):

- (a) a research phase; and
- (b) a development phase.

If an enterprise cannot distinguish the research phase from the development phase of an internal project to create an intangible asset, the enterprise treats expenditure on that project as if it were incurred in the research phase only.

An intangible asset arising from research shall not be recognised as an intangible asset. An expenditure based on the research phase is recognised as an expense when it is incurred because in the research phase of an internal project, an enterprise cannot demonstrate that an intangible asset exists and that it will bring probable future economic benefits. Therefore, when incurred, this expenditure is recognised as an expense and not as an intangible asset.

Paragraph 56, IAS 38 describes the examples of research activities as:

- activities aimed at obtaining new knowledge;
- the search for, evaluation and final selection of, applications of research findings or other knowledge;
- the search for alternatives for materials, devices, products, processes, systems or services; and
- the formulation, design, evaluation and final selection of possible alternatives for new or improved materials, devices, products, processes, systems or services.

An intangible asset arising from development shall be recognised if, and only if, an enterprise can demonstrate the following (IAS 38, paragraph 57):

Nematerijalna imovina koja proističe iz razvoja priznaje se kao nematerijalna imovina ako i samo ako preduzeće može da dokaže (MRS 38, paragraf 57):

- tehničku izvodljivost završavanja nematerijalne imovine, tako da će ona biti raspoloživa za korišćenje ili prodaju;
- namjeru da završi nematerijalnu imovinu i da je koristi ili proda;
- sposobnost korišćenja ili prodaje nematerijalne imovine;
- generisanje vjerovatne buduće ekonomske koristi;
- demonstrira postojanje tržišta za proizvod nematerijalne imovine ili samu nematerijalnu imovinu ili, ukoliko se koristi interno, upotrebljivost nematerijalne imovine;
- raspoloživost adekvatnih tehničkih, finansijskih i drugih resursa za završavanje razvoja i korišćenje ili prodaju nematerijalne imovine;
- sposobnost pouzdanog odmeravanja izdataka koji se mogu pripisati nematerijalnoj imovini tokom njenog razvoja.

Imajući u vidu da je faza razvoja naprednija od faze istraživanja, u fazi razvoja internog projekta, preduzeće može, u određenim okolnostima, identifikovati nematerijalnu imovinu i demonstrirati da će imovina generisati vjerovatne buduće ekonomske koristi. U paragrafu 59 posmatranog standarda navedeni su sljedeći primjeri aktivnosti razvoja: (a) projektovanje, izgradnja i testiranje prototipova i modela prije proizvodnje i prije upotrebe; (b) projektovanje alata, montažnih uređaja, kalupa i matrica koje podrazumijeva novu tehnologiju; (c) projektovanje, izgradnja i rad pilot-postrojenja, koje po obimu nije ekonomski izvodljivo za komercijalnu proizvodnju i (d) projektovanje, izgradnja i testiranje odabrane alternative za nove ili poboljšane materijale, uređaje, proizvode, procese, sisteme ili usluge.

Izdaci po osnovu interno generisanih zaštitnih znakova, impresuma, izdavačkih naslova, lista kupaca i stavki slične sadržine ne mogu se razlikovati od troškova razvoja poslovanja kao cjeline, te se ove stavke ne priznaju kao nematerijalna imovina.

Cijena koštanja interno generisane nematerijalne imovine za potrebe odmjerenja po nabavnoj vrijednosti jeste zbir izdataka nastalih od dana kada je nematerijalna imovina prvi put ispunila kriterijum priznavanja (u skladu sa paragrafima 21, 22 i 57), s tim da je (paragrafom 71) zabranjeno ponovno pojavljivanje izdataka prethodno priznatih kao rashod. Cijena koštanja uključuje sve direktno pripisive troškove neophodne za kreiranje, proizvodnju i pripremu imovine za funkcionisanje na način koji je rukovodstvo preduzeća predvidjelo. Primjeri direktno pripisivih troškova jesu (MRS 38, paragraf 66):

- troškovi materijala i usluga korišćenih ili potrošenih u generisanju nematerijalne imovine;
- troškovi primanja zaposlenih (kako su definisani u MRS 19) koji nastaju u generisanju nematerijalne imovine;
- provizije za registrovanje zakonskog prava; i
- amortizacija patenata i licenci koje se koriste za generisanje nematerijalne imovine;

uz napomenu da MRS 23 – Troškovi pozajmljivanja precizira kriterijume za priznavanje kamate kao elementa nabavne vrijednosti interno generisane nematerijalne imovine.

S druge strane, sljedeće pozicije nisu komponente cijene koštanja interno generisane imovine (MRS 38, paragraf 67):

- izdaci prodaje, administrativni izdaci i drugi opšti režijski izdaci, ukoliko se ovi izdaci ne mogu direktno pripisati pripremi imovine za korišćenje;

- identifikovane neefikasnosti i početni gubici poslovanja nastali prije nego što je nematerijalna imovina ostvarila planirane performanse; i
- izdaci osposobljavanja zaposlenih za korišćenje nematerijalne imovine.

Konačno, izdatak može nastati i prilikom generisanja buduće ekonomske koristi, ali rezultat nije kreiranje nematerijalne imovine koja ispunjava kriterijume priznavanja iz MRS 38. Takav izdatak često se opisuje kao izdatak koji doprinosi interno generisanom goodwillu. Interno generisani goodwill ne priznaje se kao imovina zato što nije resurs koji se može identifikovati, koji preduzeće kontroliše i koji se može pouzdano odmjeravati prema nabavnoj vrijednosti – cijeni koštanja (MRS 38, paragraf 48). Razlika između fer vrijednosti preduzeća i knjigovodstvene vrijednosti njegove neto imovine koja se može identifikovati, u bilo kom vremenskom trenutku može obuhvatiti opseg faktora koji utiču na vrijednost preduzeća. Međutim, takve razlike ne predstavljaju nabavnu vrijednost (cijenu koštanja) nematerijalne imovine koju kontroliše preduzeće.

2.3.1.6. Priznavanje rashoda

Izdatak po osnovu nematerijalne stavke priznaje se kao rashod onda kada je nastao, osim (MRS 38, paragraf 68):

- ako ne ulazi u nabavnu vrijednost (cijenu koštanja) nematerijalne imovine koja ispunjava uslove priznavanja ili
- ako stavka nije stečena u poslovnoj kombinaciji i ne može se priznati kao nematerijalna imovina, te u tom slučaju stavka predstavlja dio iznosa priznatog kao goodwill na datum sticanja.

U pojedinim slučajevima izdaci nastaju u cilju obezbjeđenja buduće ekonomske koristi, ali se time ne stiče niti se kreira nematerijalna imovina. U slučajevima nabavke robe (dobara), preduzeće priznaje izdatak kao rashod kada stekne pravo pristupa dobrima. U slučaju nabavke usluga, preduzeće priznaje izdatak kao rashod kada su usluge izvršene. Tako se i izdatak istraživanja priznaje kao rashod kada je nastao, osim kada je stečen kao dio poslovne kombinacije. Drugi primjeri izdataka (koji se priznaju kao rashod kada nastanu) uključuju (MRS 38, paragraf 69):

- izdatak započinjanja poslovanja (troškovi pokretanja posla) osim ako ovaj izdatak nije uključen u nabavnu vrijednost (cijenu koštanja) neke nekretnine, postrojenja i opreme u skladu sa MRS 16. Troškovi započinjanja poslovanja mogu se sastojati od troškova osnivanja, kao što su pravni i administrativni troškovi nastali pri osnivanju, izdatak otvaranja novog objekta ili preduzeća (troškovi prije započinjanja poslovanja) ili izdaci započinjanja novih poslovnih aktivnosti ili lansiranja novih proizvoda ili procesa (predoperativni troškovi);
- izdatak aktivnosti obuke;
- izdatak reklamnih i promotivnih aktivnosti (uključujući kataloge za poručivanje putem pošte);
- izdatak premještanja nekog dijela ili cijelog preduzeća na drugu lokaciju ili njihove reorganizacije.

Na kraju treba napomenuti da se ranije nastali rashodi ne priznaju kao imovina, tj. izdatak za nematerijalnu stavku koja je početno priznata kao rashod ne priznaje se kao dio nabavne vrijednosti (cijene koštanja) imovine na neki kasniji datum.

2.4. Vrednovanje nematerijalnih sredstava nakon početnog priznavanja

Nakon početnog priznavanja, nematerijalno sredstvo se vodi po njegovoj nabavnoj vrijednosti umanjenoj za akumulisanu amortizaciju

- the technical feasibility of completing the intangible asset so that it will be available for use or sale;
- its intention to complete the intangible asset and use or sell it;
- its ability to use or sell the intangible asset;
- probability of future economic benefits;
- demonstrate the existence of a market for the output of the intangible asset or the intangible asset itself or, if it is to be used internally, the usefulness of the intangible asset;
- the availability of adequate technical, financial and other resources to complete the development, to use or to sell the intangible asset;
- its ability to measure reliably the expenditure attributable to the intangible asset during its development.

Bearing in mind that the development phase of a project is more progressive than the research phase, in the development phase of an internal project, an enterprise can, in some instances, identify an intangible asset and demonstrate that the asset will generate probable future economic benefit.

Paragraph 59 of the same standard states the examples of development activities: (a) the design, construction and testing of pre production or pre use prototypes and models; (b) the design of tools, jigs, moulds and dies involving new technology; (c) the design, construction and operation of a pilot plant that is not of a scale economically feasible for commercial production; and (d) the design, construction and testing of a chosen alternative for new or improved materials, devices, products, processes, systems or services.

Expenditure on internally generated brands, mastheads, publishing titles, customer lists and items similar in substance cannot be distinguished from the cost of developing the business as a whole, therefore, such items are not recognised as intangible assets.

The cost of an internally generated intangible asset for the purpose of measuring its cost is the sum of expenditure incurred from the date when the intangible asset first meets the recognition criteria (in accordance with paragraphs 21, 22 and 57). It is prohibited (by paragraph 71) to reinstate the expenditure previously recognised as an expense. The cost of an internally generated intangible asset comprises all directly attributable costs necessary to create, produce, and prepare the asset to be capable of operating in the manner intended by management. Examples of directly attributable costs are (IAS 38, paragraph 66):

- costs of materials and services used, or consumed in generating the intangible asset;
- costs of employee benefits (as defined in IAS 19) arising from the generation of the intangible asset;
- fees to register a legal right; and
- amortisation of patents and licences that are used to generate the intangible asset.

IAS 23- Borrowing Costs specifies criteria for recognition of interest as an element of the cost of an internally generated intangible asset.

On the other hand, the following are not the components of the cost of an internally generated intangible asset (IAS 38, paragraph 68):

- selling, administrative and other general overhead expenditure unless this expenditure can be directly attributed to preparing the asset for use;
- identified inefficiencies and initial operating losses incurred before the asset achieves planned performance; and
- expenditure on training staff to operate the asset.

Finally, an expenditure may be incurred to generate future economic benefits, but it does not result in the creation of an intangible asset that meets the recognition criteria in this Standard. Such expenditure is often described as an expenditure which contributes to internally generated goodwill. Internally generated goodwill is not recognised as an asset because: it is not an identifiable resource (i.e. it is not separable, nor does it arise from contractual or other legal rights), controlled by the enterprise that can be measured reliably at cost (IAS 38, paragraph 48). The difference between the fair value of an enterprise and the carrying amount of its identifiable net assets at any time may capture a range of factors that affect the value of the enterprise. However, such differences do not represent the cost of intangible assets controlled by the enterprise.

2.3.1.6. Recognition of an Expense

Expenditure on an intangible item shall be recognised as an expense when it is incurred unless (IAS 38, paragraph 68):

- it forms part of the cost of an intangible asset that meets the recognition criteria, or
- the item is acquired in a business combination and cannot be recognised as an intangible asset. If this is the case, this expenditure shall form part of the amount attributed to goodwill at the acquisition date.

In some cases, expenditure is incurred to provide future economic benefits to an enterprise, but no intangible asset or other asset is acquired, or created that can be recognised. In the case of goods acquisition, an enterprise recognises expenditure as an expense when it gets the right to claim upon goods. In the case of service acquisition, an enterprise recognises expenditure as an expense once the services are done. Expenditure on research is recognised as an expense when it is incurred, except when it forms part of the cost of a business combination. Other examples of expenditure (that is recognised as an expense when it is incurred) include (IAS 38, paragraph 69):

- expenditure on start up activities (i.e. start up costs), unless this expenditure is included in the cost of an item of property, plant and equipment in accordance with IAS 16. Start-up costs may consist of establishment costs such as legal and administrative costs incurred in establishing a legal enterprise, expenditure to open a new facility or business (i.e. pre opening costs) or expenditures for starting new operations or launching new products or processes (i.e. pre operating costs).
- expenditure on training activities;
- expenditure on advertising and promotional activities (including mail order catalogues);

expenditure on relocating or reorganising a part of the enterprise or the whole enterprise.

It should be noted that prior expenses are not recognised as assets, i.e. expenditure on an intangible item that was initially recognised as an expense shall not be recognised as part of the cost of an intangible asset at a later date.

2.4. Measurement after Initial Recognition

After initial recognition, an intangible asset shall be carried at its cost reduced by accumulated amortisation and accumulated impairment losses or at a revalued amount, its fair value at the date of the revaluation reduced by any subsequent accumulated amortisation and any subsequent accumulated impairment losses (Šnjegota, 2017, pg. 44).

Cost is the highest value that can be used for asset recognition. Compared to other methods, the application of cost accounting

i akumulisane imparitetne gubitke ili po revalorizacionom iznosu koji predstavlja njegovu fer vrijednost na datum revalorizacije, umanjenu za akumulisanu amortizaciju i sve naknadne akumulisane imparitetne gubitke (Šnjegota, 2017, str. 44).

Nabavna vrijednost je najviša vrijednost po kojoj se sredstvo može priznati. Primjena metoda nabavne vrijednosti jednostavnija je u odnosu na drugi metod, jer ne zahtijeva izračunavanje fer vrijednosti i prilagođavanje knjigovodstvene i fer vrijednosti. Naknadno vrednovanje imovine putem ove metode podrazumijeva da će se imovina knjižiti po svojoj nabavnoj vrijednosti umanjenoj za akumuliranu amortizaciju i eventualno akumulirane gubitke od obezvređenja, u skladu sa MRS 36.

U pogledu načina naknadnog vrednovanja, važno je odrediti da li nematerijalna imovina ima ograničen ili neograničen koristan vijek trajanja. Ukoliko ima ograničen vijek, preduzeće treba da odredi vremenski period ili broj proizvedenih ili sličnih jedinica koje čine taj koristan vijek trajanja. Na koristan vijek trajanja nematerijalne imovine mogu uticati zakonski i ekonomski faktori. Ekonomski faktori određuju period tokom kog će preduzeće dobiti buduće ekonomske koristi, a zakonski mogu ograničiti pristup tokom kog će se kontrolisati pristup tim koristima.

Amortizacija počinje onda kada je nematerijalno sredstvo raspoloživo za upotrebu, odnosno kada se nalazi na mjestu i u stanju neophodnom za funkcionisanje. Amortizacija nematerijalnih sredstava obično se vrši pomoću pravolinijske (linearne) metode (Šnjegota, 2017, str. 46). Pored pravolinijskog obračuna, preduzeća mogu koristiti degresivni ili funkcionalni metod, s tim da se metod amortizacije bira na osnovu očekivane potrošnje budućih ekonomskih koristi sadržanih u imovini. Izabrani metod dosljedno se primjenjuje ukoliko ne dođe do promjene očekivane potrošnje ekonomskih koristi koje će proisteći iz imovine.

Amortizacija prestaje na datum kada je nematerijalno sredstvo klasifikovano kao sredstvo namijenjeno za prodaju ili ukoliko je uključeno u grupu za otuđenje (ukoliko je namijenjeno za prodaju) u skladu sa MSFI 5. Takođe, amortizacija prestaje i kada se prestaje s priznavanjem nematerijalnog sredstva, a izbor prestanka zavisi od toga koji događaj je ranije nastupio.

Prilikom naknadnog vrednovanja nematerijalnog sredstva, preduzeće treba da pretpostavi da je rezidualna vrijednost nematerijalnog sredstva jednaka nuli, osim ako postoji obaveza treće strane da kupi to sredstvo na kraju korisnog vijeka trajanja ili postoji aktivno tržište za to sredstvo i rezidualna vrijednost se može utvrditi prema

tom tržištu, a vjerovatno je da će to tržište postojati na kraju vijeka trajanja sredstva.

Pored navedenog, MRS 36 propisuje testiranje i utvrđivanje da li je vrijednost nematerijalne imovine umanjena. Testiranje imovine na obezvređenje podrazumijeva poređenje knjigovodstvene vrijednosti imovine ili jedinice koja generiše gotovinu i njene nadoknadle vrijednosti. Ukoliko je knjigovodstvena vrijednost viša od nadoknadle vrijednosti, postoji gubitak od umanjenja vrijednosti, dok u suprotnom ne postoji umanjenje vrijednosti nematerijalne imovine. Nadoknadivi iznos imovine (sredstva) jeste fer vrijednost umanjena za troškove prodaje ili upotrebna vrijednost, u zavisnosti od toga koja je vrijednost viša (MRS 36, paragraf 18). Procjenjivanje upotrebne vrijednosti nematerijalne imovine podrazumijeva procjenjivanje budućih gotovinskih priliva i odliva koji će nastati po osnovu kontinuiranog korišćenja sredstva i njegovog konačnog otuđenja, te primjenjivanje odgovarajuće diskontne stope na buduće gotovinske tokove.

Ukoliko preduzeće primjenjuje metod revalorizacije za naknadno vrednovanje nematerijalne imovine, preduzeće nematerijalnu imovinu vrednuje po revalorizovanoj vrijednosti, što je njena fer vrijednost na dan revalorizacije, umanjena za akumuliranu amortizaciju (koja je naknadno uslijedila) i bilo kakve naknadne gubitke od umanjenja vrijednosti. Prilikom revalorizacije određenog sredstva (imovine) potrebno je revalorizovati čitavu grupu kojoj određeno sredstvo pripada (sredstva slične prirode i upotrebe u poslovanju), s tim da je revalorizaciju potrebno obavljati dovoljno redovno da se knjigovodstvena vrijednost ne razlikuje bitno od fer vrijednosti na datum bilansa.

U slučaju primjene fer vrijednosti kao načina vrednovanja nematerijalnih sredstava nakon početnog priznavanja (vrednovanje po revalorizacionom iznosu), ovu vrijednost je potrebno odrediti na aktivnom tržištu. Revalorizacija se vrši dovoljno redovno u onom stepenu koji omogućava da se knjigovodstveni iznos sredstava na datum bilansa stanja značajno ne razlikuje od njegove fer vrijednosti. Primjena metoda revalorizacije nije moguća ukoliko nematerijalno sredstvo ranije nije bilo priznato kao sredstvo, a koje opet ne može biti početno priznato po iznosima koji su različiti od nabavne vrijednosti nematerijalnog sredstva.

Nabavna vrijednost nematerijalnog sredstva klasifikovanog u grupu ostalih nematerijalnih sredstava iznosi 50.000 KM, a akumulisana ispravka vrijednosti 25.000 KM. Fer vrijednost sredstva na datum prve revalorizacije iznosi 30.000 KM.

Prvi način knjiženja:

Red. br.	Konto	Naziv konta	Duguje	Potražuje
1.	0140	Ostala nematerijalna sredstva	10.000	
	0190	Ispravka vrijednosti nematerijalnih sredstava		5.000
	3303	Revalorizacione rezerve – nematerijalna sredstva		5.000
	- za efekte prve revalorizacije			

Drugi način knjiženja:

Red. br.	Konto	Naziv konta	Duguje	Potražuje
1.	0190	Ispravka vrijednosti nematerijalnih sredstava		-5.000
	3303	Revalorizacione rezerve – nematerijalna sredstva		5.000
	- za efekte prve revalorizacije			

is simpler because it does not require fair value calculation and fair value adjustment. Subsequent valuation of assets using this method implies that assets will be recorded by its cost reduced by accumulated amortisation and eventual accumulated impairment losses in accordance with IAS 36.

With regard to subsequent measurement, it is important to determine whether the useful life of an intangible asset is finite or indefinite. If finite, an enterprise shall assess useful life or number of production or similar units constituting that useful life.

Both economic and legal factors may influence the useful life of an intangible asset. Economic factors determine the period over which future economic benefits will be received by the enterprise. Legal factors may restrict the period over which the enterprise controls access to these benefits.

Amortisation shall begin when the asset is available for use, i.e. when it is in the location and condition necessary for it to be capable of operating. Assets are depreciated on a straight-line (linear) basis (Šnjegota, 2017, pg. 46). Apart from linear method, entities may use degressive or functional method. The amortisation method is selected on the basis of the expected future economic benefits embodied in the asset. It is to be used consistently unless there is a change in the expected pattern of consumption of those economic benefits.

Amortisation shall cease when the asset is classified as the asset held for sale or included in a disposal group that is classified as held for sale in accordance with IFRS 5. The amortisation also ceases when the asset is derecognised, where the cause of derecognition is conditioned by the event that preceded.

In subsequent evaluation of an intangible asset, an enterprise should assume that the residual value of an intangible asset is zero unless: there is a commitment by a third party to purchase the asset at the end of its useful life; or there is an active market for the asset and residual value can be determined by reference to that market;

One way of recording in balance sheet:

Number	Account	Account entitled	Liabilities	Equity
1	0140	Other intangible assets	10,000	
	0190	Accumulated amortization		5,000
	3303	Revaluation surplus – intangible assets		5,000
			- first revaluation	

Another way of recording in balance sheet:

Number	Account	Account entitled	Liabilities	Equity
1	0190	Accumulated amortization		-5,000
	3303	Revaluation surplus – intangible assets		5,000
			- first revaluation	

If an intangible asset is revalued, any accumulated amortisation at the date of the revaluation is either restated proportionately with the change in the gross carrying amount of the asset so that the carrying amount of the asset after revaluation equals its revalued amount, or eliminated against the gross carrying amount of the asset and the net amount restated to the revalued amount of the asset.

Revaluation can cause an increase or decrease in the carrying amount of an intangible asset. If an intangible asset's carrying

and it is probable that such a market will exist at the end of the asset's useful life.

Moreover, according to IAS 36, it should be tested and determined whether the value of intangible asset is impaired. When testing an asset for impairment, the carrying amount of the assets or cash-generating unit shall be compared to recoverable amount. If the carrying amount of an asset exceeds its recoverable amount there is an impairment loss. Recoverable amount of intangible asset is a fair value less sell cost and its value in use depending on which of them is higher (IAS 36, paragraph 18). Estimating value in use of intangible assets assumes estimation of future cash flow expected to be derived from continuous use of the asset and its final disposal, applying the appropriate discount rate used in the future cash flow.

If an enterprise uses revaluation method for subsequent estimation of intangible assets it is to be measured by revaluated value which is its fair value less any accumulated amortisation and any accumulated impairment losses.

If an intangible asset is accounted for using the revaluation model, all the other assets in its class (assets of a similar nature and use in an enterprise's operations) shall also be accounted for using the same model. Revaluations shall be made with such regularity that at the balance sheet date the carrying amount of the asset does not differ materially from its fair value.

If a fair value is applied for measuring intangible assets after initial recognition (measuring by revaluation amount), it shall be determined by reference to an active market. Revaluation shall be regular so that the carrying amount of the asset does not differ from its fair value at the balance sheet. The revaluation model is not possible if intangible assets have not previously been recognised as assets, and that cannot be initially recognised at amounts other than cost.

The cost of an intangible asset classified as other intangible assets is 50,000 BAM, and accumulated impairment loss is 25,000 BAM. Fair value of the asset at the date of first revaluation is 30,000 BAM.

Prilikom revalorizacije, na datum revalorizacije, akumulirana amortizacija se ponovo iskazuje srazmjerno promjenama u bruto knjigovodstvenom iznosu sredstava tako da se knjigovodstveni iznos sredstava nakon revalorizacije izjednačava sa njegovim revalorizacionim iznosom. Pored navedenog, na datum revalorizacije, akumulirana amortizacija se može eliminirati kroz bruto knjigovodstveni iznos sredstva, a neto iznos se ponovo iskazuje kao revalorizovani iznos sredstva.

Revalorizacijom može doći do povećanja ili smanjenja knjigovodstvene vrijednosti nematerijalnog sredstva. Povećanje knjigovodstvene vrijednosti pripisuje se revalorizacionim rezervama, osim u mjeri u kojoj je prethodno smanjenje njegove knjigovodstvene vrijednosti po osnovu revalorizacije uključeno u rashode perioda. Smanjenje knjigovodstvene vrijednosti po osnovu revalorizacije knjiži se na teret revalorizacionih rezervi koje su formirane prethodnom

revalorizacijom tog sredstva, a ukoliko to nije moguće, smanjenje se knjiži na teret rashoda perioda.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U cilju istraživanja značaja nematerijalne imovine, izvršena je analiza finansijskih pokazatelja o pojedinim oblicima nematerijalne imovine, kako u razvijenim ekonomijama tako i na našem području. Prema podacima iz finansijskih izvještaja preduzeća koja se smatraju liderima u svojim djelatnostima (preduzeća navedena u tabeli 5), vrijednost nematerijalne imovine se povećava, a učestalije ove imovine je sve značajnije u ukupnoj imovini. Za potrebe ovog rada, povećanje vrijednosti i značaja nematerijalne imovine prikazano je na primjeru tržišnog znaka⁶ (brenda) preduzeća koja u svijetu imaju najveću vrijednost ovog oblika nematerijalne imovine.

Tabela 5. Vrijednost tržišnog znaka u posljednjih pet godina

Red. br.	Naziv	Vrijednost tržišnog znaka (milioni €)				
		2018.	2017.	2016.	2015.	2014.
1.	Amazon.com	128.204	94.65	64.074	46.219	32.746
2.	Apple	124.379	95.313	134.252	105.659	75.926
3.	Google	102.786	97.385	81.123	63.149	49.771
4.	Samsung Group	78.455	58.908	53.932	67.294	57.12
5.	Facebook	76.24	55.153	31.283	19.912	-
6.	AT&T	70.067	77.409	55.115	48.439	32.937
7.	Microsoft	68.997	67.845	61.881	55.225	45.538
8.	Verizon	53.408	58.602	58.07	49.281	38.78
9.	Walmart	52.264	55.343	49.367	46.697	32.479
10.	ICBC	50.317	42.551	33.429	22.613	16.539

Izvor: http://brandirectory.com/league_tables/table/global-500-2018

Najveću vrijednost brenda (tržišnog znaka) ima preduzeće Amazon.com, koje je u posljednjih pet godina povećalo vrijednost brenda za približno 95 miliona evra, tj. vrijednost brenda je u 2018. godini za približno četiri puta veća u odnosu na 2014. godinu.

Jedno od najpoznatijih preduzeća čije se usluge i proizvodi koriste i na ovim prostorima, Facebook Inc., 2018. godine imalo je 76.24 miliona € vrijednost tržišnog znaka, dok pet godina ranije nije uopšte imalo iskazanu vrijednost ovog oblika nematerijalne imovine. Razlozi povećanja vrijednosti brenda su višestruki, a samo pojedini (dostupni javnosti, za period prije 2014) navedeni su u nastavku (izvor: <https://www.facebook.com/pg/facebook/about/>):

- godine 2004. studenti sa fakulteta u SAD su se priključili na mrežu,
- godine 2005. srednjoškolci su se priključili na mrežu,
- godine 2006. Facebook je „otvoren“ za svakoga,
- godine 2010. Facebook pokreće čuvenu opciju „Like Button“,

- godine 2012. Facebook ima više od 1.000.000.000 aktivnih korisnika.

Facebook, kao komercijalna internet društvena mreža, svoju viziju, misiju i ciljeve zasniva na razvoju nematerijalne komponente. Istoimeno preduzeće, koje je vlasnik društvene mreže, rast i razvoj poslovanja zasniva na rastu i razvoju nematerijalne komponente imovine (raznim oblicima razvoja mreže), a koje za posljedicu imaju različite oblike prihoda (od reklama) i zarada.

S druge strane, isti izvor (niti neki drugi relevantan izvor) ne sadrži uporedive podatke o vrijednosti brenda za preduzeća iz Bosne i Hercegovine. Stoga je izvršena analiza podataka iz finansijskih izvještaja preduzeća koja kotiraju na Banjalučkoj berzi, te je za potrebe ovog rada izvršena analiza finansijskih izvještaja 14 preduzeća⁷ čije hartije od vrijednosti ulaze u sastav BIRS-a² (izvor: www.blberza.com)

U narednoj tabeli prikazana je struktura nematerijalne imovine, odnos ukupne nematerijalne imovine i ukupne imovine posmatranih preduzeća (podaci iz finansijskih izvještaja za 2017).

⁶ U MRS 38 (paragraf 9) navodi se da zaštitni znakovi čine jedan od oblika nematerijalne imovine, s napomenom da se u paragrafu 63 definiše da se interno generisani zaštitni znakovi ne priznaju kao nematerijalna imovina, jer se ne mogu razlikovati od troškova razvoja poslovanja kao celine (paragraf 64).

⁷ Nova banka nije analizirana, jer je djelatnost banke različita od ostalih preduzeća navedenih u tabeli

⁸ BIRS – Berzanski indeks Republike Srpske.

3. RESULTS

With the aim of assessing the significance of intangible assets we have performed an analysis of financial indicators of some forms of intangible assets in developed economies and in our economy. According to the data from financial statements delivered by the

enterprises which are considered leaders in their fields (enterprises are given in table 5), the value of intangible assets in financial statements increases and their partaking in total assets becomes more significant. Increase in the value and significance of intangible assets is shown on the example of brand⁶ of the enterprises that have the highest value of this type of intangible asset in the world.

Table 5. Brand value in the last 5 years

No.	Name	Brand value (million €)				
		2018	2017	2016	2015	2014
1	Amazon.com	128.204	94.65	64.074	46.219	32.746
2	Apple	124.379	95.313	134.252	105.659	75.926
3	Google	102.786	97.385	81.123	63.149	49.771
4	Samsung Group	78.455	58.908	53.932	67.294	57.12
5	Facebook	76.24	55.153	31.283	19.912	-
6	AT&T	70.067	77.409	55.115	48.439	32.937
7	Microsoft	68.997	67.845	61.881	55.225	45.538
8	Verizon	53.408	58.602	58.07	49.281	38.78
9	Walmart	52.264	55.343	49.367	46.697	32.479
10	ICBC	50.317	42.551	33.429	22.613	16.539

Reference: http://brandirectory.com/league_tables/table/global-500-2018

Enterprise Amazon records the highest brand value. In the last 5 years it has increased brand value for approximately 95 million €. Brand value of this enterprise in 2018 was almost four times higher than in 2014.

One of the most popular enterprises, whose services and products are also used in this country, Facebook Inc, in 2018 recorded 76.24 million € worth brand value, whereas 5 years earlier, it had no value recorded for this type of intangible asset. The reasons for the increase in its brand value are many, a few of which (accessible to public before 2014) are listed here (Reference: <https://www.facebook.com/pg/facebook/about/>):

- in 2004 students from American universities signed up for Facebook;
- in 2005 high school pupils signed up for the net;
- in 2006 Facebook was extended beyond educational institutions to anyone;
- in 2010 Facebook launched „Like Button“;

- in 2012 Facebook surpassed 1,000,000,000 active users.

Facebook as a commercial internet social network bases its vision, mission and aims on the development of an intangible component. The enterprise with the same name which owns the social network bases its growth and development on the growth and development of intangible component of asset (miscellaneous forms of network development), which result in miscellaneous forms of revenue (from advertisements) and profit.

On the other hand, the same source (or any other relevant source) does not have comparable data on brand value of companies from Bosnia and Herzegovina. Therefore, we have analysed the data from financial statement of the companies quoted in the Banja Luka Stock Exchange. Moreover, we have carried out the analysis of financial statements of 14 companies⁷ whose securities are listed on the BLSEI⁸.

The table below shows the structure of intangible assets, the relation between total intangible assets and total assets of the companies in question (the data are taken from financial statement for 2017).

Table 6. The structure of intangible assets of companies whose securities are listed on the BLSE

Enterprise	non-current assets	Structure of intangible assets (net carrying value)						share in non-current assets
		Investment in Development	Concessions, Patents, Licences and Other Rights	Goodwill	Other Intangible Assets	Prepayment of Intangible Assets	TOTAL	
Boksit	56.274.155	0	0	0	0	0	0	0,00%
ZTC Banja Vrućica	38.230.478	2.224	0	0	0	0	2.224	0,01%
Čajavec mega	12.085.183	0	0	0	0	0	0	0,00%
Elektrokrajina	449.086.729	0	3.914.528	0	3.289.701	602.827	7.807.056	1,74%
Elektro - Bijeljina	246.720.368	61.077	520.567	0	871.837	1.777.453	3.230.934	1,31%

⁶ Although IAS 38 (paragraph 9) lists brand as one of the examples of intangible asset paragraph 63 defines that internally generated brands shall not be recognised as intangible assets because they cannot be distinguished from the cost of developing the business as a whole (paragraph 64).

⁷ Nova banka has not been analysed since it has a different field of activity

⁸ BLSEI: Banja Luka Stock Exchange Index of the Republic of Srpska.

Tabela 6. Struktura nematerijalne imovine preduzeća čije hartije od vrijednosti ulaze u sastav BIRS-a

Preduzeće	Stalna sredstva	Struktura nematerijalne imovine (neto iznos)						Učešće u stalnim sredstvima
		Ulaganja u razvoj	Koncesije, patenti, licence i ostala prava	Goodwill	Ostala nematerijalna sredstva	Avansi i nematerijalna sredstva u pripremi	UKUPNO	
Boksit	56.274.155	0	0	0	0	0	0	0,00%
ZTC Banja Vrućica	38.230.478	2.224	0	0	0	0	2.224	0,01%
Čajavec mega	12.085.183	0	0	0	0	0	0	0,00%
Elektrokrajina	449.086.729	0	3.914.528	0	3.289.701	602.827	7.807.056	1,74%
Elektro-Bijeljina	246.720.368	61.077	520.567	0	871.837	1.777.453	3.230.934	1,31%
Elektro Doboј	279.970.596	0	2.641.215	0	752.383	86.201	3.479.799	1,24%
Hidroelektrane na Drini	516.256.879	0	1.318.846	0	1.517.771	0	2.836.617	0,55%
Hidroelektrane na Vrbasu	261.951.843	7.200	149.498	0	6.831.524	1.115.000	8.103.222	3,09%
Hidroelektrane na Trebišnjici	929.934.769	0	27.774.527	0	0	2.109.767	29.884.294	3,21%
Krajinapetrol	15.923.481	0	0	0	31.632	0	31.632	0,20%
Rudnici željezne rude Ljubija	49.547.181	0	0	0	435.483	176.500	611.983	1,23%
RiTE Gacko	498.503.014	1.335.471	2.727.657	0	3.333.906	831.733	8.228.767	1,65%
RiTE Ugljevik	524.297.060	0	0	0	1.520.415	1.312.625	2.833.040	0,54%
Telekom Srpske	701.499.402	0	25.976.988	0	18.169.240	21.681.773	65.828.001	9,38%

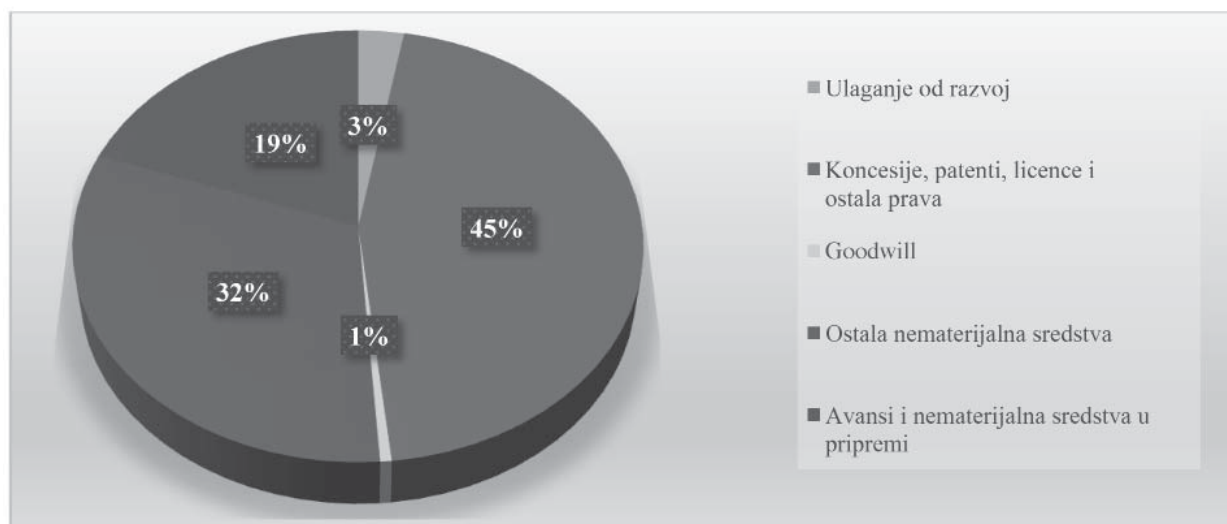
Izvor: analiza podataka autora.

Imajući u vidu nerazvijenost domaćeg tržišta, te oskudnu ponudu ranije navedenih oblika nematerijalne imovine, nematerijalna imovina nema značajno učešće u stalnoj imovini, odnosno materijalna komponenta imovine i dalje ima značajno učešće. Od ukupno predviđenih pet bilansnih pozicija koje čine nematerijalnu imovinu, pojedina preduzeća su prikazala samo jedan oblik (na primjer: ZTC Banja Vrućica), dok preduzeća Boksit ili Čajavec u svom bilansu stanja nemaju iskazan nijedan oblik nematerijalne imovine, što implicira da preduzeća ne koriste čak ni knjigovodstveni program (ili taj program nema nikakvu knjigovodstvenu vrijednost), niti da imaju web-stranicu koja se može priznati kao nematerijalna imovina.⁹

Pored analize bilansa preduzeća čije hartije od vrijednosti ulaze u sastav BIRS-a, izvršena je analiza stalne imovine preduzeća koja

kotiraju na Banjalučkoj berzi. Izvršena je analiza stalne imovine 432 preduzeća. Ukupna vrijednost stalne imovine (koju čine nematerijalna sredstva; nekretnine, postrojenja, oprema i investicione nekretnine; biološka sredstva; dugoročni finansijski plasmani i odložena poreska sredstva) posmatranih preduzeća iznose 9.776.604.857 KM. Od ukupne vrijednosti, 278.301.078 KM čini nematerijalna imovina (3%), dok ostatak od 9.498.303.779 KM (97%) čini imovina koja ima materijalnu (fizičku) komponentu.

Struktura nematerijalne imovine posmatranih preduzeća, a koju čine ulaganja u razvoj, koncesije, patenti i licence, goodwill, ostala nematerijalna sredstva i avansi i nematerijalna sredstva u pripremi, navedena je u nastavku.

Grafikon 1. Struktura ukupne nematerijalne imovine prikazane u finansijskim izvještajima 432 preduzeća koja kotiraju na Banjalučkoj berzi

Izvor: analiza podataka autora.

⁹ Istraživanjem je utvrđeno da preduzeće Boksit ima sopstvenu web-stranicu <http://www.ad-boksit.com/>. Stranica je kreirana 2005. godine, a na stranici je navedeno: „Copyright (c) 2005–2017. Kompanija „BOKSIT“ a.d. Milići. Sva prava zadržana.“ Slično je i sa drugim internet stranicom.

Elektro Doboј	279.970.596	0	2.641.215	0	752.383	86.201	3.479.799	1,24%
Hidroelektrane na Drini	516.256.879	0	1.318.846	0	1.517.771	0	2.836.617	0,55%
Hidroelektrane na Vrbasu	261.951.843	7.200	149.498	0	6.831.524	1.115.000	8.103.222	3,09%
Hidroelektrane na Trebišnjici	929.934.769	0	27.774.527	0	0	2.109.767	29.884.294	3,21%
Krajinapetrol	15.923.481	0	0	0	31.632	0	31.632	0,20%
Rudnici željezne rude Ljubija	49.547.181	0	0	0	435.483	176.500	611.983	1,23%
RiTE Gacko	498.503.014	1.335.471	2.727.657	0	3.333.906	831.733	8.228.767	1,65%
RiTE Ugljevik	524.297.060	0	0	0	1.520.415	1.312.625	2.833.040	0,54%
Telekom Srpske	701.499.402	0	25.976.988	0	18.169.240	21.681.773	65.828.001	9,38%

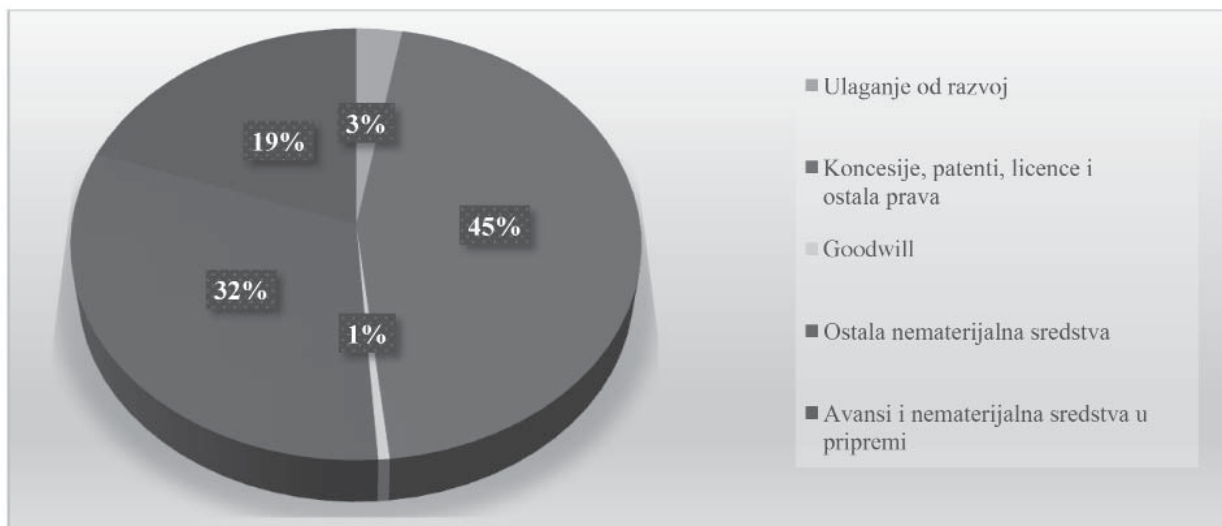
If we bear in mind that our home market is underdeveloped, that the offer of previously mentioned forms of intangible assets is rather poor, it is not surprising that intangible assets do not have a significant share in non-current assets, that is tangible assets still have a significant share. Out of a total of 5 anticipated balance positions that make intangible assets, some companies (e.g. ZTC Banja Vrućica) recorded only one, whereas companies like Boksit or Čajevec do not have any form of intangible assets recorded in their balance sheets, which implies that these companies do not even use bookkeeping programme (or the programme does not have a bookkeeping value), neither do they have web site that can be recognised as an intangible asset.⁹

Besides the analysis of balance sheets of companies whose securities are listed on the BLSE, we have also analysed non-current

assets of companies quoted on the Banja Luka Stock Exchange. The analysis comprises non-current assets of 432 companies. Total value of non-current assets (made of intangible assets; property, machinery, equipment and investment in immovable property, biological assets, long-term financial placements, deferred tax assets) of the companies is 9.776.604.857 KM. Only 3 % (278.301.078 KM) belongs to intangible assets while the rest, or 97 % (9.498.303.779 KM) belongs to assets that have the physical component.

The structure of intangible assets pertaining to the companies in question and comprised of Investment in Development, Concessions, Patents, Licences, Goodwill, Other Intangible Assets and Prepayment and Intangible Assets in Preparation is illustrated in the chart below.

Chart 1 - Structure of total intangible assets recorded in financial statements of 432 companies quoted on the Banja Luka Stock Exchange

Reference: Analysis of the author

Concessions, patents, and licences have the biggest share (45%) in the structure of intangible assets. They are followed by other intangible assets (32%), prepayment of intangible assets (19%), investment in development (3%) and goodwill (1%).

Balance sheets of 272 companies (out of a total of 432 companies) did not record intangible assets (63%), which means that over 60% of the analysed companies does not have intangible assets recorded (or the carrying amount of the asset is zero). Such a situation casts doubt on the accuracy of the following procedures: accounting treatment of assets, internal control of the analysed companies, control done upon submitting financial statements by the Agency for brokerage, and financial services, efficiency of auditing finan-

cial statements of companies quoted in stock exchange, and the organisation of the Banja Luka Stock Exchange itself.

Enterprise Telekom from Banja Luka recorded the highest value of total intangible assets (65.828.001 KM), whereas the lowest (positive) value of intangible asset was recorded by Veterinarska stanica Prijedor (24 KM).

The highest value of investment in development was recorded by Prvo penzionersko mikrokreditno društvo Banja Luka (1.908.913 KM), whilst the lowest (positive) value of investment in development was recorded by Veterinarska stanica Prijedor (24 KM). Only 27 companies (out of a total of 432 companies) have value of investment in development recorded (6 %).

⁹ The entities have their website <http://www.ad-boksit.com/>. The site was created in 2005 and it says: „Copyright (c) 2005-2017. Enterprise “BOKSIT” a.d. Milići. All rights reserved.“ The same case is with another website.

Najveće učešće u strukturi nematerijalne imovine imaju koncesije, patenti i licence (45%), zatim slijedi ostala nematerijalna imovina (32%), avansi i nematerijalna sredstva u pripremi (19%), ulaganje u razvoj (3%) i goodwill (1%).

Od ukupno posmatrana 432 preduzeća, u bilansima 272 preduzeća nije iskazana nematerijalna imovina (63%), što implicira da preko 60% posmatranih preduzeća nema prikazan nijedan oblik nematerijalne imovine (ili je knjigovodstvena vrijednost takve imovine nula), a isto tako predstavlja osnov za različita pitanja u vezi sa računovodstvenim tretmanom posmatrane imovine, interne kontrole u posmatranim preduzećima, logičke kontrole APIF-a prilikom predaje finansijskih izvještaja, efikasnosti revizije finansijskih izvještaja preduzeća koja kotiraju na berzi, pa do samog načina funkcionisanja Banjalučke berze.

Najveću vrijednost ukupne nematerijalne imovine prikazalo je preduzeće Telekom srpske iz Banjaluke (65.828.001 KM), dok je najmanju (pozitivnu) vrijednost nematerijalne imovine prikazalo preduzeće Veterinarska stanica iz Prijedora (24 KM).

Najveću vrijednost ulaganja u razvoj prikazalo je preduzeće Prvo penzionersko mikrokreditno društvo iz Banjaluke (1.908.913 KM), dok je najmanju (pozitivnu) vrijednost ulaganja u razvoj prikazalo preduzeće Veterinarska stanica iz Prijedora (24 KM). Od ukupno posmatranih 432 preduzeća, 27 ih ima prikazanu vrijednost ulaganja u razvoj (6%).

Najveću vrijednost koncesija, patenata, licenci i ostalih prava prikazalo je preduzeće Vodovod i kanalizacija iz Bijeljine (51.508.152 KM), dok je najmanju (pozitivnu) vrijednost prikazalo preduzeće Hemijska

industrija Destilacija iz Teslića (70 KM). Od ukupno posmatranih 432 preduzeća, 50 preduzeća ima prikazanu vrijednost koncesija, patenata, licenci i ostalih prava (12%).

Najveću vrijednost goodwilla prikazalo je preduzeće Zrak – optoelektronika iz Teslića (622.399 KM), dok je najmanju (pozitivnu) vrijednost prikazalo preduzeće Krajina GP iz Banjaluke (233.420 KM). Od ukupno posmatranih 432 preduzeća, samo pet preduzeća ima prikazanu vrijednost goodwilla (1%).

Najveću vrijednost ostalih nematerijalnih sredstava prikazalo je preduzeće Telekom srpske iz Banjaluke (18.169.240 KM), dok je najmanju (pozitivnu) vrijednost prikazalo preduzeće Rudnik iz Ugljevika (120 KM). Od ukupno posmatranih 432 preduzeća, 113 preduzeća ima prikazanu vrijednost ostalih nematerijalnih sredstava (26%).

Najveću vrijednost avansa i ostalih nematerijalnih sredstava prikazalo je preduzeće Telekom srpske iz Banjaluke (21.681.773 KM), dok je najmanju (pozitivnu) vrijednost prikazalo preduzeće Mermer iz Čelince (2.835 KM). Od ukupno posmatranih 432 preduzeća, 29 preduzeća ima prikazanu vrijednost avansa i ostalih nematerijalnih sredstava (7%).

Od svih nematerijalnih sredstava, istraživanje i razvoj posebno okupiraju pažnju analitičara jer istraživanje i razvoj jača konkurentnost, opstanak i/ili razvoj preduzeća. Brojne naučne studije obezbijedile su dokaze da u razvijenim zemljama postoji pozitivan odnos između investiranja u istraživanje i razvoj, s jedne strane, i tržišne vrijednosti s druge strane, a sljedeća dva pokazatelja često se koriste za tu procjenu (Kothari, Barone, 2012, str. 138):

$$\text{Intenzitet istraživanja i razvoja} = \frac{\text{istraživanje i razvoj}}{\text{prihodi od prodaje}};$$

$$\text{Istraživanje i razvoj po zaposlenom} = \frac{\text{istraživanje i razvoj}}{\text{broj zaposlenih}}.$$

Kako se globalna ekonomija sve više kreće ka tehnološki razvijenom svijetu, koji je bogat znanjima, nematerijalna sredstva dobijaju sve veći značaj u konkurentskim strategijama svih preduzeća (Kothari, Barone, 2012, str. 138). Međutim, pošto se određena nematerijalna sredstva ne iskazuju u bilansu stanja, može se uočiti irelevantnost računovodstvenih informacija, a jedan od dokaza irelevantnosti jeste i razlika između knjigovodstvene i tržišne vrijednosti preduzeća (pogledati: MRS 38, paragraf 10).

Imajući u vidu da se u većini posmatranih preduzeća koja kotiraju na Banjalučkoj berzi ne prikazuje nematerijalna imovina, u ovom istraživanju nisu izračunati prethodno navedeni pokazatelji. Razlozi neprikazivanja nematerijalne imovine u preko 60% preduzeća mogu biti različiti, počev od nepoznavanja materije (teorije), pogrešnog računovodstvenog tretmana, pogrešne računovodstvene politike, pogrešnog inicijalnog i naknadnog prikazivanja, pa do pogrešnog obračunavanja i/ili objelodanjivanja. Imajući u vidu navedene razloge, u nastavku rada prikazano je inicijalno i naknadno vrednovanje nematerijalne imovine s različitim primjerima poslovnih promjena i knjigovodstvenih evidentiranja navedenih poslovnih promjena.

4. DISKUSIJA

Na osnovu MRS 38, preduzeće u svojim finansijskim izvještajima treba da objavi informacije (MRS 38, paragraf 118):

- o tome da li je upotrebnost sredstava neodređen ili konačan, a ako je konačan, potrebno je navesti korišćeni upotrebnost i stope amortizacije;

- o metodama amortizacije koje se koriste za amortizaciju nematerijalnih sredstava sa konačnim upotrebnim vijekom;
- bruto knjigovodstveni iznos i akumulisanu amortizaciju (u zbirnom iznosu sa svim akumulisanim imparitetnim gubicima) na početku i na kraju perioda;
- prikaz pozicije bilansa uspjeha u koju je uključen iznos amortizacije;
- informacije o usaglašavanju knjigovodstvenog iznosa sredstava na početku i na kraju perioda, sa jasnim prikazom unapređenja po osnovu razvoja i onih koja su pribavljena eksterno, odvojeno ili u okviru poslovne kombinacije;
- informacije o sredstvima klasifikovanim za prodaju ili uključenim u grupu za otuđenje u skladu sa MSFI 5, drugim otuđenjima, povećanjima ili smanjenjima tokom perioda koja su rezultat revalorizacije i imparitetnih gubitaka priznatih ili poništenih direktno u kapitalu, imparitetnim gubicima priznatim u bilansu uspjeha tokom perioda, kao i onim koji su poništeni kroz bilans uspjeha, neto kursnim razlikama proizašlim iz prevođenja finansijskih izvještaja u izvještajnu valutu i iz prevođenja inostranog poslovanja i izvještajnu valutu pravnog lica i svim ostalim promjenama knjigovodstvenog iznosa tokom perioda.

Za nematerijalno sredstvo za koje je utvrđen neodređen upotrebnost vijek treba objaviti knjigovodstveni iznos sredstva i razloge koji podržavaju procjenu neodređenog upotrebnog vijeka. Za nematerijalna sredstva pribavljena posredstvom državnih donacija i početno priznata po fer vrijednosti treba objaviti početno priznatu fer vrijednost, njihov knjigovodstveni iznos, da li se sredstva nakon početnog vrednovanja vode prema metodi nabavne vrijednosti ili prema metodi revalorizacije.

The highest value of concessions, patents, licences and other rights was recorded by Vodovod i kanalizacija Bijeljina (51.508.152 KM), whilst the lowest (positive) value was recorded by Hemijska industrija Destilacija Teslić (70 KM). Only 50 companies (out of a total of 432 companies) have value of concessions, patents, licences and other rights recorded (12 %).

The highest value of goodwill was recorded by Zrak - optoelektronika Teslić (622.399 KM), whilst the lowest (positive) value was recorded by Krajina GP Banja Luka (233.420 KM). Only 5 companies (out of a total of 432 companies) have value of goodwill recorded (1 %).

The highest value of other intangible assets was recorded by Telekom srpske Banjaluka (18.169.240 KM), whilst the lowest (positive) value was recorded by Rudnik, Ugljevik (120 KM). A third of these

companies (113 companies out of a total of 432 companies) have value of other intangible assets recorded (26%).

The highest value of prepayment and other intangible assets was recorded by Telekom srpske Banjaluka (21.681.773 KM), whilst the lowest (positive) value was recorded by Mermer Čelinac (2.835 KM). Only 29 companies (out of a total of 432 companies) have value of prepayment and other intangible assets recorded (7 %).

Of all intangible assets, research and development draw attraction of financial analysts since they increase competitiveness, ensure the survival and/or development of an enterprise. Many scientific studies of highly developed economies established a connection between investment in research and development, on the one hand and market value on the other hand. The following two indicators are commonly used for that estimation (Kothari, Barone, 2012, pg. 138):

$$\text{Intensity of research and development} = \frac{\text{research and development}}{\text{sale revenue}};$$

$$\text{Research and development per employees} = \frac{\text{research and development}}{\text{the number of employees}}.$$

As the global economy moves towards technically developed countries whose breadth of knowledge is amazing, intangible assets are becoming more and more important in competitive strategies of all companies (Kothari, Barone, 2012, pp. 138). Since certain intangible assets are not recorded in balance sheet, the irrelevance of such accounting information is obvious, and it can be proved by showing the difference between the carrying and the market value of an enterprise (In accordance with IAS 38, paragraph 10).

Most of the companies quoted on the Banja Luka Stock Exchange do not record intangible assets, hence we have not calculated previously mentioned indicators. The reasons behind the decision of 60% companies not to record intangible assets are many and may include: the lack of theoretical knowledge, erroneous accounting treatment, erroneous accounting policy, erroneous initial and subsequent recording, or even incorrect calculation and /or disclosure.

Having those reasons in mind, we are going to present initial and subsequent valuation of intangible assets with different examples of business changes and the records of these changes in bookkeeping.

4. DISCUSSION

According to IAS 38, an enterprise shall disclose the following information (IAS 38, paragraph 118):

- whether the useful lives are indefinite or finite and, if finite, the useful lives or the amortisation rates used;
- the amortisation methods used for intangible assets with finite useful lives;
- the gross carrying amount and any accumulated amortisation (aggregated with accumulated impairment losses) at the beginning and end of the period;
- the line item(s) of the income statement in which any amortisation of intangible assets is included;
- a reconciliation of the carrying amount at the beginning and end of the period showing: the improvement based on development, and the improvement acquired externally or through business combinations;
- assets classified as held for sale or included in a disposal group classified as held for sale in accordance with IFRS 5 and other

disposals; increases or decreases during the period resulting from revaluations, impairment losses recognised or reversed directly in equity, impairment losses recognised in profit or loss during the period or loss and those reversed in profit or loss during the period, net exchange differences arising on the translation of the financial statements into the presentation currency, and on the translation of a foreign operation into the presentation currency of the enterprise; and other changes in the carrying amount during the period.

For an intangible which has an indefinite useful life, an enterprise shall also disclose the carrying amount of that asset and the reasons supporting the assessment of an indefinite useful life.

For intangible assets acquired by way of a government grant and initially recognised at fair value, an enterprise shall also disclose the fair value initially recognised for these assets, their carrying amount; and whether they are measured after recognition under the cost model or the revaluation model.

In accordance with IAS 38, if intangible assets are accounted for at revalued amounts, an enterprise shall disclose the following intangible assets per class: the effective date of the revaluation, the carrying amount of revalued intangible assets; and the carrying amount that would have been recognised had the revalued class of intangible assets been measured after recognition using the cost model, the amount of the revaluation surplus that relates to intangible assets at the beginning and end of the period, information on methods and significant assumptions applied to estimate the assets' fair values.

An enterprise shall also disclose limitations on an intangible property and non-current assets offered as a guarantee for liabilities. It can be concluded that one part of data required by IAS and IFRS is stated within balance schemes and another part in notes to financial statement.

Finally, some forms of intangible assets owned by an enterprise cannot be disclosed, nor recognised in balance sheets and ledgers. For that reason, accounting information given in financial statements may be irrelevant. Having in mind that the global economy is orientated towards technically developed countries which have plenty of knowledge and values without physical substance, the recognition of this irrelevance takes on a new significance. The reasons behind the decision of 60% companies not to record intan-

Prema MRS 38, ako se nematerijalna sredstva obračunavaju po revalorizacionim iznosima, po svakoj klasi nematerijalnih sredstava objavljuju se informacije o važećem datumu revalorizacije, knjigovodstvenom iznosu revalorizacionih nematerijalnih sredstava i knjigovodstvenom iznosu koji bi bio priznat da je revalorizovana klasa nematerijalnih sredstava nakon priznavanja vrednovana primjenom metode nabavne vrijednosti, iznosu revalorizovanog viška koji se odnosi na nematerijalna sredstva na početku i na kraju perioda, informacije o metodama i značajnim pretpostavkama primijenjenim prilikom procjene fer vrijednosti sredstava i drugo.

Takođe, treba objaviti i postojanje i iznos ograničenja u vlasništvu nad nekim nematerijalnim sredstvom, kao i iznos stalnih materijalnih sredstava koja su založena kao garancija za obaveze. Iz navedenog se može zaključiti da se jedan dio informacija zahtijevanih u MRS i MSFI prezentuje u okviru propisanih bilansnih šema, a drugi dio u okviru zabilješki, tj. nota uz finansijske izvještaje.

Konačno, pojedini oblici nematerijalne imovine, koje preduzeće stvarno posjeduje, ne može se objelodaniti, a ni priznati u bilansima i poslovnim knjigama, što za posljedicu ima irelevantnost računovodstvenih informacija sadržanih u finansijskim izvještajima. Imajući u vidu da je globalna ekonomija usmjerena ka tehnološki razvijenom svijetu, koji je bogat znanjima i vrijednostima bez fizičkog sadržaja, navedena irelevantnost još više dobija na značaju.

Pored problema irelevantnosti, razlozi neprikazivanja nematerijalne imovine u preko 60% posmatranih domaćih preduzeća mogu biti različiti, počev od nepoznavanja materije (teorije), pogrešnog računovodstvenog tretmana, pogrešne računovodstvene politike, pogrešnog inicijalnog i naknadnog prikazivanja, pa do pogrešnog obračunavanja i/ili objelodanjivanja.

ZAKLJUČAK

Za bilansiranje nematerijalne imovine (sredstva) potrebno je ispuniti određene uslove koji se odnose na definiciju sredstva (da postoji mogućnost identifikacije i da je rezultat prošlih događaja, da je kontrolisano od strane preduzeća i da se korišćenjem tog sredstva očekuje pritanje budućih ekonomskih koristi) i kriterijume za priznavanje (da je vjerovatno da će buduće ekonomske koristi priticati u pravno lice po osnovu upotrebe tog sredstva i da sredstvo ima cijenu ili vrijednost koja se može pouzdano izmjeriti).

U finansijskim izvještajima preduzeće priznaje nematerijalnu imovinu ako i samo ako je vjerovatno da će se buduće ekonomske koristi, koje su pripisive imovini, uliti u preduzeće i ako se nabavna vrijednost imovine može pouzdano odmjeriti. Vrijednost po kojoj se inicijalno priznaje nematerijalna imovina zavisi od načina sticanja, dok se prilikom naknadnog vrednovanja mogu primijeniti modeli nabavne vrijednosti ili revalorizacije, s tim da u obzir treba uzeti da li nematerijalna imovina ima ograničen ili neograničen vijek trajanja. Ukoliko ima ograničen vijek trajanja, nematerijalna imovina se amortizuje, dok se u slučaju neograničenog vijeka trajanja nematerijalna imovina testira na obezvređenje.

Imajući u vidu da se globalna ekonomija sve više kreće ka tehnološki razvijenom svijetu koji je bogat znanjima, nematerijalna sredstva dobijaju sve veći značaj u konkurentskim strategijama svih preduzeća. Navedeni trend potvrđuju podaci iz finansijskih izvještaja preduzeća koji se smatraju liderima u svojim djelatnostima, u kojima se vrijednost nematerijalne imovine u kontinuitetu povećava. Međutim, istraživanjem je dokazano da nije moguće sve oblike nematerijalnih sredstava prikazati u bilansu stanja, što za posljedicu ima irelevantnost računovodstvenih informacija sadržanih u finansijskim izvještajima preduzeća (koji imaju značajne vrijednosti nematerijalne imovine).

U cilju rješavanja problema istraživanja predlažu se sljedeće mjere:

- upoznavanje računovodstvene (i revizorske) profesije sa novim trendovima u oblasti razvoja nematerijalne imovine u razvijenim društvima;
- primjena novih saznanja o različitim oblicima nematerijalne imovine od strane računovodstvene i revizorske profesije;
- poboljšanje kvaliteta internih kontrola i internih kontrolnih postupaka koji se odnose na nabavku, razvoj i/ili održavanje nematerijalne imovine; i
- poboljšanje kvaliteta eksternih kontrola koji se odnose na nabavku, razvoj i/ili održavanje nematerijalne imovine.

Pored predloženih mjera, rezultati rada mogu se primijeniti za dalja istraživanja iz oblasti računovodstva, bilansiranja i primjene računovodstvenih politika, ali i iz drugih oblasti finansija, kao što je istraživanje različitih politika dobiti, te utvrđivanje razlika između računovodstvenog i ekonomskog koncepta dobiti, kao jednog od ciljeva opstanka i razvoja preduzeća.

IZVORI

1. Aleksić-Marić, V., Stojanović, D. (2005). Informacioni sistemi. Banjaluka: Ekonomski fakultet.
2. Božić, R., Kondić, N. (2012). Revizija finansijskih izvještaja – vodič kroz praktičnu reviziju. Banjaluka: Finrar i Ekonomski fakultet.
3. Božić, R. (2016). Mogućnosti računovodstvene informacione podrške upravljanju aktivnostima inoviranja. Banja Vrućica: 20. međunarodni kongres računovodstvene i revizorske profesije Republike Srpske „Finansijsko izvještavanje kao katalizator rasta ekonomije“.
4. Božić, R. (2015). Fer prezentacija, kvalitet i pouzdanost finansijskih izvještaja – pristup, ograničenja, dometi i novi izazovi. Banja Vrućica: Zbornik radova, 19. kongres Saveza računovođa i revizora Republike Srpske „Finansijsko izvještavanje i upravljanje kao determinante uspješnijeg poslovanja“.
5. Daničić, D. (2014). Intelektualna svojina – nematerijalna imovina koja stvara vrijednost, očuvanje i zaštita. Banjaluka: Finrar broj 12 (12).
6. Vujičić, D. Računovodstveni tretman nematerijalne imovine. Banjaluka: Finrar broj 15 (05).
7. Kothari, J., Barone E. (2012). Finansijsko računovodstvo: međunarodni pristup. Beograd: DataStatus.
8. Malešević, Đ., Vranković, M. (2007). Poslovna analiza. Subotica: Ekonomski fakultet.
9. Rodić, J. (1997). Teorija i analiza bilansa. Beograd: Beostar.
10. Šnjegota, D. (2017). Primjena MSFI kroz bilansni kontni okvir. Banjaluka: Ekonomski fakultet i Finrar.
11. Škarić Jovanović, K; Spasić D. (2012). Specijalni bilansi. Beograd: Ekonomski fakultet.
12. Škarić-Jovanović K., Radovanović, R. (2006). Finansijsko računovodstvo. Beograd: Ekonomski fakultet.
13. Zakon o računovodstvu i reviziji Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 94/15.
14. Pravilnik o kontnom okviru i sadržini računa u kontnom okviru za privredna društva, zadruge, druga pravna lica i preduzetnike, „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 106/15.
15. Odbor za Međunarodne standarde finansijskog izvještavanja (2017). Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja (MSFI). Preuzeto 20. 12. 2019. sa <http://www.srrs.org>.

gible assets are many and they stem from: the lack of theoretical knowledge, erroneous accounting treatment, erroneous accounting policy, erroneous initial and subsequent recording, or even incorrect calculation and /or disclosure.

CONCLUSION

In order to balance intangible assets it is necessary to meet certain conditions primarily those related to the definition (that there is a possibility to identify it as the result of past events, that it is controlled by an enterprise and that it is expected to provide future economic benefits) and criteria for recognition (the probability that the expected future economic benefits embodied in the asset will flow to the enterprise, and that the asset has a cost or value that can be measured).

An enterprise recognises intangible assets in its financial statements if, and only if it is probable that the future economic benefit of the asset will flow to the enterprise and if the carrying amount of the asset can be measured reliably. Initial valuation of intangible assets depends on its acquisition, whereas in subsequent measurement two models can be applied- carrying amount model or revaluation. With regard to subsequent measurement it is important to determine whether the useful life of an intangible asset is finite or indefinite. If finite, intangible assets should be subject to impairment testing.

As the global economy moves towards technically developed countries whose breadth of knowledge is amazing, intangible assets are becoming more and more significant in competitive strategies of enterprises. This trend is set by the enterprises that are considered to be leaders in their fields of activity. Their financial statements show that the value of intangible assets is increasing continuously. However, the research has shown that it is not always possible to record all forms of intangible assets in a balance sheet. As a result, irrelevance of accounting information may occur in the financial statements of enterprises (which have significant values of intangible assets).

With the aim of solving the problems presented in this research the following measures should be taken:

- new successful patterns of dealing with intangible assets in highly developed countries should be presented to accountants and auditors in our country,
- accountants and auditors in our country should follow new trends in applying intangible assets,
- the systems of internal auditing and internal auditing procedures pertaining to acquisition and development of intangible assets should be improved,
- the systems of external control pertaining to acquisition and development of intangible assets should also be improved.

Apart from the aforementioned, the results of this admission paper can be applied in further researches not only in the field of accountancy, balancing, and accounting policies, but also in some other fields of finances such as research on different profit policies,

and detection of differences between accounting and economic concept of profit as one of the prerequisites of enterprise's survival and development.

REFERENCES

1. Aleksić-Marić, V, i Stojanović, D. (2005). *Informacioni sistemi*. Banja Luka: Ekonomski fakultet.
2. Božić, R. i Kondić, N. (2012). *Revizija finansijskih izvještaja – vodič kroz praktičnu reviziju*. Banja Luka: Finrar i Ekonomski fakultet.
3. Božić, R. (2016). *Mogućnosti računovodstvene informacione podrške upravljanju aktivnostima inoviranja*. Banja Vrućica: 20. međunarodni kongres računovodstvene i revizorske profesije Republike Srpske „Finansijsko izvještavanje kao katalizator rasta ekonomije“.
4. Božić, R. (2015). *Fer prezentacija, kvalitet i pouzdanost finansijskih izvještaja – pristup, ograničenja, dometi i novi izazovi*. Banja Vrućica: Zbornik radova, 19. kongresa Saveza računovođa i revizora Republike Srpske „Finansijsko izvještavanje i upravljanje, kao determinante uspješnijeg poslovanja“.
5. Daničić, D. (2014). *Intelektualna svojina – nematerijalna imovina koja stvara vrijednost, očuvanje i zaštita*. Banja Luka: Finrar, broj 12 (12).
6. Vujičić D. *Računovodstveni tretman nematerijalne imovine*. Banja Luka: Finrar broj 15 (05);
7. Kothari, J; Barone E. (2012). *Finansijsko računovodstvo: međunarodni pristup*. Beograd: DataStatus.
8. Malešević, Đ; Vranković, M. (2007). *Poslovna analiza*. Subotica: Ekonomski fakultet.
9. Rodić, J. (1997). *Teorija i analiza bilansa*. Beograd: Beostar.
10. Šnjegota, D. (2017). *Primjena MSFI kroz bilansni kontni okvir*. Banja Luka: Ekonomski fakultet i Finrar.
11. Škarić-Jovanović K; Spasić D. (2012). *Specijalni bilansi*. Beograd: Ekonomski fakultet.
12. Škarić-Jovanović K; Radovanović, R. (2006). *Finansijsko računovodstvo*. Beograd: Ekonomski fakultet.
13. *Zakon o računovodstvu i reviziji Republike Srpske*, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 94/15;
14. *Pravilnikom o kontnom okviru i sadržini računa u kontnom okviru za privredna društva, zadruge, druga pravna lica i preduzetnike*, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 106/15;
15. *Odbor za Međunarodne standarde finansijskog izvještavanja (2017). Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja (MSFI)*. Retrieved 20.12.2019. from <http://www.srrrs.org>